

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 30 APRIL 1952

No 1823

COMMISSIE VAN REDACTIE

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;

F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

J. E. Mertens; J. van Tichelen;

R. Vandeputte; F. Versichelen.

INHOUD

	Blz.
Het mislukken van investeringen <i>door Dr H. P. W. van Ravestijn</i>	336
De invloed van onderzoek, onderwijs en voorlichting op de productiviteit in de Nederlandse landbouw <i>door Ir D. J. Maltha</i>	339
De rechtspraak over de stop van Lobith <i>door Mr J. G. Sauveplanne</i>	341
Economische kroniek van Indonesië <i>door Prof. Dr A. Kraal</i>	343
Aantekening:	
De Zweedse handels- en betalingsbalans	345
Geld- en kapitaalmarkt <i>door Drs J. C. Brezet</i> ..	346
Statistieken:	
Wisselkoersen	347
Recente economische publicaties	347

Dezer dagen

vlaggen en stokken. De vlaggen voorop, vanwege de goede thuiskomst van H. M. de Koningin en de nationale feestdag, die Haar ter ere wordt gevierd.

De gilde viert, maar nog wat ingebonden. De President van De Nederlandsche Bank heeft het evenwicht in de betalingsbalans gezien; doch met vlag en wimpel zijn we er nog niet. De effectenbeurs heeft dit ook tot uitdrukking gebracht.

Zijn we als het befaamde mannetje op het ijs? We hebben ons huis jaren lang op een prijsdaling gebouwd en nu het gaat gebeuren, zien velen het huisje reeds verzinken. „Wat ritselt in 't lover, is Zephyr alleen”, zong Staring; maar zeer velen zagen thans iets van de inflatiebuien, die heengingen, gaarne terugkomen.

Vast staat, dat de vlaggen der economische prosperiteit niet meer strak staan in de bries van een zachte maar gestage inflatie. Hangen zij reeds „slap, druïlorig langs het want”? Het is voor degenen, die de economische politiek van een land leiden, dat op het kostprijspeil ten opzichte van het buitenland ten eerste bedacht moet zijn, uiterst hachelijk om uit te maken, wat het goede moment is om de windkracht kunstmatig op te voeren.

Zoals Odysseus eens verging, omdat zijn makkers de ongunstige winden ontketenden, zo kan het ons vergaan. Met een zekere bezorgdheid wordt gezien naar de importbereidheid van de nauwst betrokken handelspartners.

België heeft de Beneluxvaan, die haast gestreken scheen, weer wat opgetrokken. De Franse premier verschijnt, gedrapeerd in de sluiers van belastingamnestie en de spinnewebben, die hij uit de kostbare Franse administratie gaat jagen, als de, voorlopige, redder van de Franse franc.

Hoe beheerst Brittannië de conjunctuurgolven? Uit het ruim, waar door parlementaire tactiek de oppositie is geborgen, klinkt gegrom; de roeiers op de achterste banken protesteren bovendien tegen de stuurlui. Stuurlui, die nog geen vaste koers hebben uitgezet. En een breker is in aantocht: de Engelse vakbonden komen om loonsverhoging. De Premier heeft moeilijke jaren beloofd; op de economische wateren vaart hij nog niet met de bezem in de mast; de zee blijft onveilig.

Zo beducht, ligt één stok voor het grijpen. De laatste weken komen overal artikelen voor, waarin op het Amerikaanse beschermende tarief wordt ingeslagen leidende Amerikaanse kranten zijn daarbij niet achtergebleven. Het lijkt voorlopig even onmachtig, als de Koning der Perzen, die de zee liet geselen, omdat ze zijn soldaten had genomen.

De vlag van de hausse is nog niet gestreken; maar zovelen voelen voorzichtig, of het touw nog strak staat, dat er reeds een bocht in begint te komen. Terwijl, door de psychologische wetten achter het economisch gebeuren, ernstig gezamenlijk turen en wachten, de bocht vergroot.

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

BEWINDVOERING EN EXECUTELE

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
Amsterdam (alleen Assurantie)

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing

van ondernemingspensioen- en
spaarfondsen aan de (komende)
nieuwe wettelijke bepalingen ●

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850 - 5346

Opdrachten welke Dinsdags in ons bezit zijn, worden
nog opgenomen in de uitgave van dezelfde week.

GEMEENTE ROTTERDAM

UITGIFTE VAN

f 10.000.000.— 2¹/₂ pCt. Premie-Obligaties

Tweede Premie-Lening 1952

in stukken van f 100.— nominaal.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op boven-
genoemde uitgifte bij hun kantoren te Rotterdam, Amsterdam
en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, openstellen op

DINSDAG 6 MEI 1952

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 25 April 1952.

Rotterdamsche Bank N.V. Nederlandsche
Amsterdamsche Bank N.V. Handel-Maatschappij, N.V.

De Twentsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zoonen
Pierson & Co.

Rotterdam
Amsterdam 25 April 1952

DE ARTIKELEN VAN DEZE WEEK

Dr H. P. W. VAN RAVESTIJN, Het mislukken van investeringen.

Een wetenschappelijk probleem wordt gevormd door het cumuleren van investeringen in bepaalde perioden en het eveneens cumuleren van mislukte investeringen in iets later gelegen perioden. In het algemeen gesproken kan men zeggen, dat het investeringsproces, en daarmee de investeringsdrang, schoksgewijs schijnt te verlopen (een pulserend karakter draagt) en dat ditzelfde geldt voor de mislukkingen. Schrijver behandelt in dit artikel de vraag in hoeverre deze verschijnselen worden bepaald door collectief-psychologische factoren, samengevat in het begrip economische horizon, welke dan op haar beurt bepaald wordt door economische verschijnselen, hetzij van monetaire hetzij van algemeen-economische aard. Schrijver vraagt zich af, of het eigenlijk wel juist is van „economische oorzaken” te spreken of dat we te doen hebben met een sterk interdependent economisch-collectief psychologisch proces, waarvan de economische horizon een uiting is, en gaat na, of die economische horizon in de loop der geschiedenis verandert, en zo ja, in welke richting en wat daarvan de gevolgen zijn.

Ir D. J. MALTHA, De invloed van onderzoek, onderwijs en voorlichting op de productiviteit in de Nederlandse landbouw.

In Nederland is, evenals in andere Westeuropese landen, in de eerste plaats gestreefd naar een productie-verhoging per ha en per dier en niet naar een productie-verhoging per arbeidskracht (c.q. man-uur). Het vraagstuk van de arbeidsproductiviteit heeft zelfs tot de tweede wereldoorlog vrijwel geen punt van onderzoek uitgemaakt. Het gehele landbouwkundige onderzoek was vrijwel gericht op de verhoging van de productie per ha, resp. per dier en verbetering van de kwaliteit der producten. Onderwijs en voorlichting waren de schakels tussen onderzoek en praktijk en mede dank zij deze goede overbrenging konden zeer opmerkelijke resultaten worden bereikt. Het is niet mogelijk om in cijfers de invloed van onderzoek onderwijs en voorlichting op de productiviteit in de Nederlandse landbouw aan te geven. Verstaat men onder productiviteit de hoeveelheid product per arbeidskracht, dan is deze invloed niet zo groot als mogelijk geweest zou zijn zonder chronisch arbeidsoverschot op de zandbedrijven (De te lage arbeidsproductiviteit in de landbouw ten gevolge van een arbeidsoverschot op de kleine bedrijven is geen agrarisch, maar een sociaal probleem). Let men echter op de productiviteitsverhoging per oppervlakte-eenheid, dan is deze invloed zo groot, dat Nederland daardoor behoort tot de landen met de grootste productiviteit in de landbouw.

Mr J. G. SAUVEPLANNE, De rechtspraak over de stop van Lobith.

In dit artikel geeft schrijver commentaar op de rechtspraak, gehouden over de stop van Lobith. De kern van het geschil was de vraag, of de maatregelen betreffende de stop van Lobith al of niet inbreuk maken op de bij art. I van de Acte van Mannheim gewaarborgde vrije vaart. Het Haagse Hof en de Hoge Raad hebben gezocht naar een weg, die enerzijds recht doet wedervaren aan het beginsel van de vrije Rijnvaart, anderzijds rekening houdt met het gewijzigde maatschappelijke bestel. De formules, welke zij daartoe bezigen, munten naar schrijver meent niet in alle opzichten uit door duidelijkheid, doch de

gedachtegang, welke aan deze formuleringen ten grondslag ligt, schijnt schrijver aanvaardbaar. Maatregelen, welke het uitvloeisel zijn van een algemeen beleid op het stuk van het economisch leven, zijn als zodanig niet tegen de vrije Rijnvaart gericht; maatregelen ter doorvoering van een speciale politiek op het stuk van de schipperij, kunnen alleen op het Rijngebied toepassing vinden; voor zover het Rijnvaartregiem hiertoe ruimte verschaft. Voor zover een op het algemeen beleid gegronde maatregel gebruikt wordt om een speciale politiek voor de schipperij door te voeren, zal deze maatregel op de Rijnvaart derhalve geen toepassing kunnen vinden. Zo meent schrijver het arrest over de stop van Lobith, ondanks zijn onduidelijkheden, te mogen verstaan. En indien deze interpretatie juist is, heeft de Hoge Raad naar zijn mening een doelmatige uitleg aan het vrijheidsbegrip in art. I van de Acte van Mannheim gegeven, waardoor de Rijnvaart-acte, met behoud van haar essentiële waarden, op juridisch verantwoorde wijze aan de huidige omstandigheden aangepast wordt.

— SOMMAIRE —

Dr H. P. W. VAN RAVESTIJN, L'échec d'investissements.

En règle générale on peut dire que les investissements et partant l'impulsion aux investissements se font par à-coups et ont donc un caractère pulsatoire; il en est de même en ce qui concerne l'échec d'investissements. L'auteur traite de la question de savoir dans quelle mesure ces symptômes sont conditionnés par des facteurs psychologiques collectifs, groupés dans le concept d'horizon économique, qui à son tour est conditionné par des symptômes économiques de nature monétaire ou de nature économique générale. L'auteur se demande s'il est justifié de parler de „causes économiques” ou si nous nous trouvons en présence d'un processus psychologique collectif et économique interdépendant dont l'horizon économique est une manifestation; ensuite si cet horizon économique évolue dans le cours de l'histoire et dans l'affirmative dans quel sens et quelles en sont les conséquences.

Ir D. J. MALTHA, L'influence des recherches, de l'enseignement et de la diffusion d'informations sur la productivité de l'agriculture néerlandaise.

Il n'est pas possible de consigner dans des chiffres l'influence des recherches, de l'enseignement et de la diffusion d'informations sur la productivité de l'agriculture néerlandaise. Si on entend par la productivité la quantité de produits par unité de main-d'oeuvre, cette influence n'est pas aussi grande qu'elle l'aurait pu être sans l'excédent chronique de main-d'oeuvre dans les entreprises situées dans les régions sablonneuses. Si l'on considère cependant l'accroissement de productivité par unité de superficie, cette influence est alors si grande que les Pays-Bas peuvent être groupés parmi les pays ayant la plus grande productivité dans l'agriculture.

Mr J. G. SAUVEPLANNE, La juridiction concernant le bouchon de Lobith.

Dans cet article, l'auteur donne des commentaires sur la jurisprudence néerlandaise en ce qui concerne le bouchon de Lobith. Le fond du problème se rapportait à la question de savoir si les mesures prises en ce qui concerne le bouchon de Lobith portent atteinte ou non à la libre navigation garantie par l'article I^o de l'Acte de Mannheim.

Het mislukken van investeringen

Begripsbepaling en vraagstelling.

Het mislukken van individuele, op zichzelf staande, investeringen vormt wel een probleem voor de daarbij betrokkenen, maar is geen vraagstuk van algemeen- of bedrijfseconomische aard, dat de bijzondere aandacht der wetenschap trekt. Het wetenschappelijk probleem wordt gevormd door het cumuleren van de investeringen in bepaalde perioden ¹⁾ en het eveneens cumuleren van mislukte investeringen in iets later gelegen perioden. In het algemeen gesproken kan men dus zeggen, dat het investeringsproces, en daarmee de investeringsdrang, schoksgewijs schijnt te verlopen (een pulserend karakter draagt) en dat ditzelfde geldt voor de mislukkingen.

Als perioden, waarin de investeringen zich concentreren, zouden wij willen noemen:

1. de zgn. „Gründer“-perioden, welke niet zelden aanknopen bij het doorvoeren van „neue Kombinationen“, in de zin, daaraan door Schumpeter toegekend. Dit kan dus zijn het tot rijpheid komen van bepaalde technische, vindingen (spoorweg, stoomschip, kunstzijde, automobiel), maar het kunnen ook niet-industriële factoren zijn, zoals bepaalde financiële en commerciële ontwikkelingen. Deze onderscheiding is van belang, omdat de handel in het algemeen meer „price-minded“ is dan de industrie, terwijl het industriële proces meer „cost-mindedness“ vertoont en naar vergroting van debiet streeft om de kostprijs te kunnen verlagen. Naar mate de industrie meer en meer de centrale positie in de economische ontwikkeling in gaat nemen, mag men dan ook verwachten, dat het streven naar groot afzetgebied en lage kosten meer en meer het economisch leven gaat beheersen. Men vergelijkte bijv. de politiek van de V.O.I.C. t.a.v. prijzen en productie met die van een industrieel bedrijf van moderne structuur. Op de „Gründer“-periode volgt als regel een vrij langdurige depressie, waarin de mislukkingen aan het licht komen en een zuiveringsproces plaatsvindt. Dergelijke „Gründer“-perioden behoren als regel tot datgene, wat men nog al eens aanduidt als de zgn. lange golfbeweging (van S. de Wolff en Kondratieff) ²⁾.

2. Een cumulatie van investeringen vindt men als regel in de opgaande zgn. „normale conjunctuurgolf“, met een neiging tot concentratie aan het einde van die „golf“, terwijl de mislukkingen dan in de „normale“ depressie een centraal punt vinden. Vele theoretici hebben de overinvesteringen aangezien als de oorzaak van de hausse- en baissebeweging, hoewel er ook iets te zeggen zou zijn, en ook gezegd is, voor het omkeren van deze causaliteit. Met name is de onderinvestering een belangrijke „oorzaak“ van de baisse.

3. De laatste jaren van en/of de eerste jaren ná oorlogen zijn eveneens centra van overspannen investeringsactiviteit, waarop dan, na enkele jaren, een cumulatie van mislukkingen blijkt te volgen.

De vraag, welke wij ons voorstellen in het kort te behandelen, is: in hoeverre worden deze verschijnselen bepaald door collectief-psychologische factoren, samengevat in het begrip economische horizon, welke dan op haar beurt bepaald wordt door economische verschijnselen, hetzij van monetaire of van algemeen-economische aard? Is het eigenlijk wel juist van „economische oorzaken“ te spreken, of hebben we te doen met een

sterk interdependent economisch-collectief psychologisch proces, waarvan de economische horizon een uiting is? Verandert die economische horizon in de loop der geschiedenis, en zo ja, in welke richting, en wat zijn daarvan de gevolgen?

Welke rol speelden collectief-psychologische processen, welke hun samenvatting vinden in de economische horizon, en hun uiting in bepaalde reactiepatronen, bij het mislukken van investeringen in het verleden?

Het is hier niet de plaats om een geschiedenis van de economische crises en van het collectief mislukken van investeringen te geven; al evenmin heeft het zin de vraag te analyseren, wat nu eigenlijk de oorzaak en wat nu eigenlijk het gevolg was: de economische toestand óf de reactie van de mensen, omdat *dit in wezen een soort vraag is als die, wat er het eerst was, de kip of het ei*. Ik zal dan ook volstaan met het aangeven van enkele markante gebeurtenissen en toestanden, als het ware om de beschouwing een achtergrond te geven, en mij verder beperken tot het trekken van heel enkele omtrekken van de hier aan de orde gestelde problematiek.

Het schoksgewijze optreden van collectieve investeringsdrang is een collectief-psychologisch proces, dat veroorzaakt wordt door c.q. ongescheiden onderscheiden is van een bepaald economisch en psychologisch milieu en een bepaalde „gerichtheid“ van de economische horizon.

De economische horizon, zelfs van de besten van ons, is, evenals andere psychische horizonnen, in belangrijke mate bepaald door te voren opgedane ervaring én door de ontwikkeling in een zeer nabij verleden. In de „jaging“ van het economisch bewustzijn (dat overigens ook geen op zichzelf staande entiteit is), ontstaat onder bepaalde omstandigheden een „perspektivische Reduzierung“ van negatieve ervaringen in het verleden of omgekeerd. Dat komt mede, doordat de collectiviteit der ondernemers én die van beleggers en speculanten, in het algemeen een sterk emotionele inslag heeft. De beurs is, in hausseperioden, ongevoelig voor slechte berichten; in de depressie wil zij geen goeds horen: zij is een typisch collectief-psychologisch centrum van „berigte-uitsaai“.

Hoe deze processen werken, kan, heel in het kort, misschien het beste worden getekend aan de hand van enkele, algemeen bekende, overspeculatie- en „Gründer“-crises van het commerciële type, gepaard met sterke prijsinflatie. Enkele standaardvoorbeelden daarvan zijn de Tulpenhandel en de „Gründer“-crises in de jaren twintig van de achttiende eeuw: de tijd, waarin John Law de „neue Kombination“ van de credietinflatie doorvoerde. De werking van laatstgenoemde crisis kan men bijv. bestuderen aan de hand van „Het Groot Tafereel der Dwaasheid“. Men vindt hier typisch het optreden van een *collectieve speculatie- en investeringswoede*, die, en dit is voor ons onderwerp wel van betekenis, niets gemeen had met de vlucht in de goederen, die wij kennen in de jaren twintig in Duitsland en tijdens de jaren van de laatste wereldoorlog in alle bezette gebieden. Men ziet daaraan tevens gedemonstreerd, dat ook het verleden, het „schon-dagewesene“, de economische horizon sterk kan beïnvloeden, maar dat die beïnvloeding ook weer niet rationeel bepaald is, maar vervalt tot excessen.

Laten wij de zeventiende en de achttiende eeuw verder rusten, en gaan wij over tot de negentiende, dan dienen wij wel in het oog te houden, dat de eerste helft van die eeuw nog grotendeels onder de invloed stond van het commerciële denken („price-mindedness“) en dat eigenlijk pas in de twintigste eeuw, met de opkomst der waarlijk

¹⁾ Hiermede wil niets gezegd zijn over een vermeende periodiciteit van de investeringen en de mislukkingen daarvan in de zin van een bepaald ritmisch optreden.

²⁾ Opgemerkt zij, dat het werken met golfbewegingen (Kondratieffs, Juglars, Kitchins e.d.) aanlokkelijk, maar wetenschappelijk uitermate gevaarlijk is. Vandaar ook, dat wij het woord „normale conjunctuur“ tussen aanhalingstekens plaatsen, omdat hier waarschijnlijk sprake is van een reeks schijnproblemen. Voor literatuuropgaven zij verwezen naar Goudriaan: „Economie in zestien bladzijden“ en G. Mannoury: „Signifika“.

Kan ongefrankeerd
zonder nadere adres-
aanduiding worden
verzonden

ANTWOORDKAART

ROTTERDAM
MAGTIGING Nr. 357

De ondergetekende bestelt bij:

De Wester Boekhandel, Nw. Binnenweg 331, Rotterdam

Telefoon 32076

Giro 18961

Voor rekening

· Op zicht

Woonplaats:

(In blokletters s.v.p.)

Naam:

moderne industrie, het industriële denken de gedragspatronen gaat beïnvloeden (meer accent op de „cost-mindedness” en vergroting van afzetgebied). De typische conjunctuurvorm van de moderne industrie is de zgn. „Mengen-Konjunktur”. Bij alle verschil van accent, bij alle toeneming van ervaring op economisch gebied blijken toch telkens schattingsfouten op te treden, schattingsfouten, die telkens weer aanleiding geven tot het optreden van „golven” van investeringsdrang, gevolgd door de kater der mislukkingen. Men kan, en het is ook gedaan, de „oorzaak” daarvan zoeken in overinvestering (de „oorzaak” van de baisse zou dan de onderinvestering zijn), maar daarmee verklaart men niet veel. Men kan de oorzaak zoeken in het geldwezen en zijn regeling, en ook dat is gedaan én wordt nog gedaan, maar dan rijst de vraag: hoe was het mogelijk, dat alle „pumppriming” van de New-Deal en alle credietvulkanen in het midden van de jaren dertig niet in staat waren een behoorlijke hausse in gang te zetten?

Zeker, al deze „objectieve” factoren, welke in talloze theorieën zijn neergelegd, zijn van groot belang, maar van even groot belang is de wijze, waarop de collectiviteit der mensen, en in het bijzonder de collectiviteit der ondernemers op deze „objectieve” factoren reageert; welke, met de tijd en de ervaring, veranderende reactiewijzen op een zelfde complex van „objectieve feitelijkheden” tot ontwikkeling komen. Met andere woorden: „*feiten*” en reactie daarop staan op economisch gebied niet in de oude natuurwetenschappelijke causaliteitsverhouding, zoals o.a. de econometrie en tal van economische theorieën veronderstellen, maar in een dynamische psychologische en collectief-psychologische gebondenheidsverhouding, welke met de tijd zich wijzigt, hetzij geleidelijk, hetzij schoksgewijze (explosief karakter). En juist de investeringsdrang is daarvan een bijzondere illustratie. Wij noemden reeds de Tulpenhandel, de South-Sea-Bubble, de Mississippi Cie, en de Rue Quincampoix als voorbeelden van typisch commerciële reacties van explosief karakter in de periode, waarin het commerciële denken (de „price-mindedness”) domineerde.

Gaan wij nu heel in het kort in op enkele bekende verschijnselen van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, aan de hand van de in de eerste paragraaf gemaakte onderscheiding tussen „Gründer”-perioden, „normale hausses” en na- en vooroorlogsperioden. „Gründer”-perioden denken wij ons dan als ten nauwste samenhangend met „neue Kombinationen”: technische vooruitgang, nieuwe commerciële en financiële mogelijkheden. Zoals John Law de man was, die de nieuwe combinatie „credietinflatie” doorvoerde (al was hij zich van het inflatie-element zeker niet bewust), zo zien wij met de val van het pond sterling de doorvoering van de nieuwe combinatie „managed currency” en „repressed inflation”.

Bezien wij echter in hoofdzaak de industriële „Gründer”-periode, dan sluit deze aan bij het praktisch uitvoerbaar worden van nieuwe technische procédés, zoals de spoorweg en het stoomschip, de automobiel en de film, het vliegwezen en de radio enz. De technische vooruitgang is op zichzelf zeker geen stabiel proces, maar een schoksgewijs verlopend uiterst dynamisch geval, dat in de laatste eeuw een sterke mate van acceleratie vertoont. In vele gevallen wordt zij gedragen door technische leiders én door commerciële leiders met sterk vertrouwen in de onbegrensde mogelijkheden van de vindingen. De economische horizon van deze leidende figuren is meestal zeer eenzijdig gericht, zoals natuurlijk en begrijpelijk is. Onder bepaalde omstandigheden van economische en andere aard (uitvindingen zijn niet zelden geconcentreerd in oorlogsperioden; de praktische uitvoering en toepassing voor civiel gebruik komt daarna) verspreidt deze vernauwing van de economische horizon zich over de gehele collec-

tiviteit der ondernemers, en na enige tijd, als de resultaten gunstig schijnen, over de grote massa der beleggers, en niet zelden ook over de banken. (Men denke aan de voorfinanciering van expansies en nieuwe „ventures” door banken in tal van landen en door „banques d'affaire”). Langzaamaan ontstaat een sfeer van algemeen optimisme, uitstralende van de leidersgroep, zich verbreidende over de collectiviteit der ondernemers, over de beurs (die in de aanvang van de hausse typisch na-ijlt) en tenslotte over brede lagen der beleggers, om uiteindelijk zelfs, zoals in de Verenigde Staten, de schoenpoetser en de kappersbediende te bereiken, want tegen het einde van de hausse begint de beurs in het algemeen voor te ijlen.

Centreert de „Gründer”-hausse zich rond één bepaalde uitvinding, dan zal vooral in die richting een koortsachtige activiteit ontstaan. Aanvankelijk is een dergelijke investeringsdrang nog gezond, maar in het algemeen gaat zij na enige tijd over in een „self-reinforcing” proces; een soort collectieve besmetting treedt op. De beperktheid van de economische horizon neemt niet alleen de vorm aan van extrapolatie van het verleden „in rechte lijn”, maar krijgt de gedaante van een extrapolatie als sterk opwaarts hellende lijn, en soms zelfs van een niet-lineaire functie, zoals het begin van een zgn. groeicurve. Iedereen wordt hoe langer hoe optimistischer, de mogelijkheden schijnen onbeperkt, de investeringsdrang induceert inflatoire credietverlening, kosten- en prijsniveau gaan omhoog, zonder dat daaraan een correctief effect uitgaat: er zijn immers miljoenen te verdienen, en wie zou dan op een dubbeltje kijken? Blijkt de economische horizon achteraf verkeerd, werden de mogelijkheden overschat, de moeilijkheden onderschat, dan komt de narigheid. Ergens treedt een obstakel op en plotseling keert de beweging: het optimisme maakt plaats voor pessimisme, de prijzen gaan dalen, de nieuwe ondernemingen c.q. de expansie van oude ondernemingen blijken de periode van tanden en kiezen krijgen nog door te moeten maken, een golf van mislukte investeringen duikt op, eindigende met faillissement of sanering met alle economische, monetaire en collectief-psychologische repercussies. De economische horizon wordt geheel in beslag genomen door de „depressie” in de meest letterlijke zin van het woord: de extrapolatie voltrekt zich in de gedaante van een stijldalende rechte lijn of curve. Investeringsdrang en ondernemingslust zijn verdwenen. Een lange depressie volgt; te langer naarmate de fout in de economische horizon als gevolg van het „self-reinforcing” karakter der collectief-psychologische processen groter is geweest en langer heeft aangehouden. Ter zijde zij hier opgemerkt, dat men de „lineaire” extrapolatie van de psychische horizon ook op ander, bijv. militair gebied, kan toetsen. In 1940 ging men uit van een herhaling, met kleine wijzigingen, van de gestalte van de oorlog 1914/18 in haar laatste fasen; het bekende nummer van Collier's over „The war we do not want” is een vrijwel lineaire extrapolatie van de oorlog 1940/45.

Deze tendentie tot lineaire (of versterkte) extrapolatie van het nabije verleden is des te sterker naarmate men te doen heeft met een collectiviteit, welke meer emotioneel getint is, meer behoort tot de „hominés imaginantes”. Bij de meer „normale” hausse doen zich soortgelijke verschijnselen voor: de investeringsdrang accelereert aan het einde van de hausse, de fout in de economische horizon wordt groter, geïnduceerde inflatie treedt op (óók in de vorm van activering van potentiële koopkracht), en het zijn juist die verkeerd ge„time”de investeringen, welke de golf van mislukkingen na zich slepen. U zult mij ten goede houden, dat ik hier niet diep kan ingaan op de economische aspecten of de monetaire vragen, welke met deze ontwikkelingen nauw samenhangen, en ze zowel bepalen als er door bepaald worden, al zou dit bijzonder

belangwekkend zijn, maar volsta met een zeer grove schets en de daarbij behorende onnauwkeurigheden. Fundamenteel is, dat de mens en de collectiviteiten der mensen steeds op weg zijn naar een onbekende toekomst, waarvan zij zich alleen een idee kunnen vormen aan de hand van het „schon-dagewesene”, dat dan de economische horizon beheerst, waarbij dan nog allerlei ingewikkelde psychologische processen als „laging” van het bewustzijn, beperking van de aandachtskring tot het recente verleden e.d. een rol spelen. Wat nu aanleiding, wat oorzaak, wat gevolg is, laat ik in dit bestek buiten beschouwing, ook al omdat deze vragen moeilijker te beantwoorden zijn dan gemeenlijk wordt aangenomen.

Bezien wij nog even de na-oorlogshausse, dan vallen ook daar zeer merkwaardige verschijnselen op te merken. Aan de ene zijde wat uniformiteit van gedrag betreft, aan de andere zijde wat wijziging van gedragspatronen betreft in het licht van de tijd en de ervaring. In de jaren 1918 e.v. was in ons land inflatie een begrip, dat alleen bij enkele geleerden leefde. En zelfs bij de oorlogvoerenden was de inflatie, welke tijdens de oorlog „onderdrukt” was door isolement, verhoogd nationaal gevoel e.d., een nog weinig gangbaar begrip. Het moest nog duren tot de instorting van de Reichsmark en de scherpe daling van Belgische en Franse franc, eer het begrip „run away”-inflatie een bestanddeel ging uitmaken van de economische horizon. Wat men wél zag, was de schaarste aan goederen, de handelsmogelijkheden, en dus de investeringsmogelijkheden, vooral bij de neutrale mogendheden. Duitsland en de andere overwonnen landen schenen voor geruime tijd uitgeschakeld. (typische fout in de economische horizon) en de mogelijkheden schenen onbeperkt. Overschatting van de mogelijkheden en overinvesteringen waren daarvan het gevolg. En nu is het merkwaardige, dat in 1945 de „post-war boom” in Wallstreet uitbleef uit vrees voor de „post-war depression”, maar dat anderzijds toch zeer veel analoge verschijnselen optreden, die alle berusten op een bepaalde collectieve psychologische gesteldheid, en waartegen een zuiver-economische of monetaire therapie weinig vermag.

De huidige tijd.

De tijd, waarin wij leven, kenmerkt zich door een sterke ontwikkeling van het overheidsingrijpen en van de macht van andere collectiviteiten (P.B.O. e.d.). De „économie dirigée” en de ordening zijn „neue Kombinationen” van deze tijd. En zij kenmerken zich, doordat het onderdrukkingsproces van de inflatie ook na de oorlog werd voortgezet met behulp van fiscale, monetaire en economische maatregelen. Toch mag het opmerkelijk worden genoemd, dat ondanks de lange en harde leerschool van de laatste vijftig jaar en ondanks de groei van de economische wetenschap (al speelt daar de hybris m.i. een belangrijke rol bij), we toch weer waar kunnen nemen, dat de illusie van het geld (kapitaalovervloed) en de illusie van het disponibel komen van onbeperkte afzetgebieden door het wegvallen van Duitsland en Japan, met de daaruit voortvloeiende investeringsdrang, zich wederom vertonen en dat zelfs spreekwoordelijk nuchtere ambtelijke instanties zich in de jaren 1945/50 niet hebben kunnen onttrekken aan de ban van de scheefgetrokken economische horizon. De „sellers' market” heeft zich even goed vertoond als in de jaren na 1918 en heeft soortgelijke gevolgen gehad. Zelfs de hier te lande en in België doorgevoerde geldsanering, daarbij in het midden latende,

of deze wel op de juiste wijze is (en kon) worden doorgevoerd, heeft niet kunnen beletten, dat de latente inflatie in mindere of meerdere mate overging in openlijke. Het prijsverloop en het kostenverloop in 1945/52 vertonen, wat mate betreft, opvallende gelijkenis met die der jaren twintig; alleen is het proces veel meer in „de lengte” gerekt. Veel verschil met de niet-sanerende landen: Engeland en de Verenigde Staten valt niet op te merken. Daarmede wil natuurlijk niet gezegd zijn, dat de sanering geen effect heeft gehad, maar wel wil ik er op wijzen, dat de natuur in vele opzichten sterker bleek dan de leer.

Nog een ander merkwaardig verschijnsel moet worden gesignaleerd: op de na-oorlogshausse van de jaren twintig met haar zeer snelle correctie, al duurde het dan ook tot 1924 eer de kwalen waren uitgezeikt en de mislukkingen in hoofdzaak waren verwerkt, volgde een periode van relatieve rust tot de crisis van 1929 en alle psychologische, economische en politieke gevolgen van dien. De „post-war boom” na deze oorlog ontwikkelde zich langzamer, en werd, toen zij ongeveer dreigde over te gaan in een depressie, opgevolgd door een „Korea-hausse” van typisch commercieel karakter (prijsinflatie, voorraadvorming), welke op haar beurt een vrij snelle prijsrecessie medebracht en tal van mislukkingen op investeringsgebied bij de handel en de grondstoffenintensieve industrieën (textiel). Deze op haar beurt dreigt weer vervangen te worden door een herbewapeningshausse. Dit alles bij elkaar maakt de economische horizon vager dan ooit, om niet te spreken van het ontstaan in de jaren na dertig van een nieuwe risicovorm, nl. die van (nationaal of internationaal) overheidsingrijpen, waardoor alle „planning” van ondernemers illusoir kan worden gemaakt en van de koortsachtige ontwikkeling van de techniek.

Sinds 1945 is er nauwelijks enige tijd voor consolidatie of tot rust komen van de economische verhoudingen geweest. Wat is dan nu „the general outlook”? Wat kan zij zijn, anders dan gevaarlijk vaag? Gevaarlijk vaag, omdat vaagheid de mogelijkheid van fouten maken vergroot. Zullen de „nationale ondernemingen” van West-Europa, waartoe de Staten allengs zijn gepromoveerd, de fouten van het verleden weten te vermijden; beschikken zij over een betere, wijdere economische horizon, of zal men weer een golf van mislukkingen op investeringsgebied zien optreden? Het is moeilijk te zeggen, maar de tekenen zijn niet hoopvol, te meer niet omdat de nationale onderneming „Staat” eigenlijk geen verantwoordelijkheid draagt, maar die afwentelt op zijn onderdanen, en omdat zijn projecten zoveel groter en omvangrijker zijn dan die van individuen. De eerste schaduwen van een golf van mislukkende investeringen en een corresponderende ten dele structurele, werkloosheid vallen reeds over het Avondland. De industrialisatie, hoe onvermijdelijk ook, door alle nationale ondernemingen ijverig beoefend, bergt grote gevaren in zich, juist door gebrek niet alleen aan internationale, maar ook aan intercontinentale coördinatie. Homo homini lupus geldt in het bijzonder voor de Staten, naar het schijnt. Oorlog of geen oorlog, de strijd om de Aziatische afzet- en grondstoffengebieden is voor het zich industrialiserende Westen een vraag van leven of dood. En zelfs als deze slag gewonnen zou worden, dan nog moge worden bedacht, dat ook Azië zich industrialiseert en zich economisch meer en meer isoleert. De tijd zal leren, of onze economische horizon wederom uit het lood hing, met alle gevolgen daarvan.

Haarlem.

H. VAN RAVESTIJN.

De invloed van onderzoek, onderwijs en voorlichting op de productiviteit in de Nederlandse landbouw

De productiviteit in de landbouw.

Het woord „productiviteit” is in de laatste tijd ook in landbouwkundige kringen meer in gebruik gekomen onder invloed van de van verschillende zijden gevoerde propaganda voor opvoering van de productiviteit in het algemeen. Dient het begrip „productiviteit” voor de industrie reeds met voorzichtigheid te worden gehanteerd, dit geldt nog sterker voor de landbouw.

In de Nota over de productiviteit in Nederland¹⁾ wordt de productiviteit omschreven als het quotiënt van de index van het volumecijfer van de productie enerzijds en een index der opgeofferde productiemiddelen anderzijds. Daarbij wordt in het algemeen alleen gelet op de arbeid, zodat in feite de productiviteit wordt beoordeeld aan de arbeidsproductiviteit.

In het gedeelte van deze Nota, dat handelt over de landbouw (blz. 56-60), wordt echter vooral aandacht besteed aan de pogingen, die zijn en worden gedaan om te komen tot „vergroting van de productie per oppervlakte-eenheid en per dier en verbetering van het landbouwkundig product”. Weliswaar wordt ook gewezen op de verhoging van de productiviteit door mechanisatie, doch als voordelen van deze mechanisatie worden slechts genoemd rationeler verlopen der werkzaamheden en vrijkomen van grond, die eerder voor de paardenhouderij nodig was, en niet: beperking van de benodigde arbeid. Anderzijds wordt gewezen op het teveel aan arbeidskrachten op te kleine bedrijven, welke factor echter „te zeer verankerd is in de sociale structuur der kleine boerenbedrijven, dan dat zij op korte termijn zou zijn weg te nemen”.

Geheel anders wordt echter de productiviteit in de landbouw in de Verenigde Staten beoordeeld. In een bulletin „Gains in productivity of farm labor”²⁾ lezen wij: „Our farm workers are increasingly productive. Today a farmer on a tractor turns out twice as much product for market each hour as did his father behind a team of horses a generation ago”. Uit de grafieken in dit bulletin blijkt echter, dat de productie per oppervlakte-eenheid althans tot 1940 niet in die mate is gestegen als in Nederland, nog afgezien van het zeer aanzienlijke verschil in absolute opbrengst in kg, hetgeen ook thans nog steeds bestaat.

Dit verschil in opvatting over de productiviteit in de landbouw is begrijpelijk. In een land, waar de arbeidskrachten schaars en/of duur zijn en de grond niet een beperkende factor vormt, zal de efficiency van de arbeid een zeer grote rol spelen en voor de bedrijfsvoering zelfs belangrijker zijn dan de productieverhoging per ha of per dier.

Verhoging van de arbeidsproductiviteit is in de landbouw, behalve door harder (langër) werken, vooral mogelijk door mechanisatie, d.w.z. door het in gebruik nemen van machines, die (menselijke of dierlijke) arbeidskracht vervangen. In dit opzicht hebben de Verenigde Staten in het laatste decennium een opvallende ontwikkeling te zien gegeven.

Een verhoging van de productie per arbeidskracht door het opvoeren van de productie per ha of per dier (waarbij dus het aantal werkzamen constant kan blijven of kan toenemen) wordt moeilijker naarmate de productie reeds hoog is. Als remmende factoren treden hierbij op: de nauwelijks te beïnvloeden hoeveelheid energie, die be-

schikbaar is (zonnestraling), de cyclus van de jaargetijden, die vrijwel niet doorbroken kan worden en de „natuur” van de (levende) productiemiddelen.

Bovendien neemt in het algemeen de benodigde hoeveelheid arbeid per oppervlakte-eenheid of per dier toe, naarmate de productie groter wordt: de zeer productieve gewassen of dieren vereisen extra zorgen. Reeds hieruit volgt, dat in gebieden, waar een opvoering van de arbeidsproductiviteit in de landbouw als eerste doel wordt nagestreefd, geen drang zal bestaan om de hoogste productie per oppervlakte-eenheid of per dier te bereiken.

Geheel anders ligt het echter in gebieden, waar een overschot aan arbeidspotentieel in de landbouw aanwezig is of spoedig zou kunnen ontstaan bij een vermindering van de hoeveelheid te verrichten menselijke arbeid per ha. Dit is in een aantal Westeuropese landen, waaronder Nederland, het geval. Dan wordt de productiviteit per oppervlakte-eenheid van grotere betekenis dan de arbeidsproductiviteit of, zoals H. Noilhan³⁾ het ietwat zwieriger uitdrukt: „Le but premier de l'agriculteur sur une planète où la population s'accroît sans cesse, la surface possible des terres cultivées étant limitée une fois pour toutes et pour des raisons tirées de la géométrie la plus élémentaire, est de: 1° tirer des hectares qui sont confiés à son habileté le maximum de produits alimentaires qu'ils peuvent fournir, et cela, sans en épuiser la fertilité; 2° dans la mesure du possible économiser le travail humain”.

Bij de beoordeling van de productiviteit in de landbouw moet met deze zijde van het vraagstuk terdege rekening worden gehouden. De noodzaak om zoveel mogelijk arbeidskrachten in de landbouw aan het werk te houden gaat soms zelfs zover, dat men daarvoor bewust een minder economische productie accepteert (alpenweiden). Het alternatief is immers politiek vaak niet aanvaardbaar. Het verminderen van het arbeidspotentieel op kleine gezinsbedrijven is, zoal niet onoplosbaar, dan toch uiterst moeilijk. Indien het technisch uitvoerbaar zou zijn, blijft nog de vraag, of het mogelijk is de vrijkomende arbeidskrachten in te schakelen in de industrie. Wanneer de arbeidsproductiviteit in de landbouw zou worden verhoogd door een vermindering van het arbeidspotentieel op de kleine gezinsbedrijven, doch daarnaast het werkloosheidscijfer zou stijgen, zou men van kwaad tot erger vervallen. Dan verdient een arbeidsoverschot op deze bedrijven (dat men tracht weg te werken door intensivering van de productie) nog de voorkeur. Daarom is de te lage arbeidsproductiviteit in de landbouw ten gevolge van een arbeidsoverschot op de kleine bedrijven geen agrarisch, maar een sociaal probleem⁴⁾.

Het lag voor de hand, dat in Nederland, evenals in andere Westeuropese landen, in de eerste plaats is gestreefd naar een productieverhoging per ha en per dier en niet naar een productieverhoging per arbeidskracht (c.q. manuur). Het vraagstuk van de arbeidsproductiviteit heeft zelfs tot de tweede wereldoorlog vrijwel geen punt van onderzoek uitgemaakt. Het gehele landbouwkundige onderzoek was vrijwel gericht op de verhoging van de productie per ha, resp. per dier en verbetering van de kwaliteit der producten. Onderwijs en voorlichting waren de schakels tussen onderzoek en praktijk en mede dank zij deze goede overbrenging konden zeer opmerkelijke resul-

¹⁾ Nota, aangeboden door de Minister zonder Portefeuille en de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid a.i. aan de Staten Generaal op 8 October 1951.

²⁾ Technical Bulletin, 1020 U.S.D.A., December 1950.

³⁾ H. Noilhan, „Production et fertilité de la petite et moyenne exploitation agricole”. Agrarpolitische Revue 7 (1951), Blz. 282-304.

⁴⁾ Zie: „Het „Kleine-boerenvraagstuk” op de zandgronden”, Landbouw-Economisch Instituut, 1951.

taten worden bereikt (zie o.a. de cijfers in de genoemde Nota).

Het landbouwkundig onderzoek.

Een 75 jaar geleden begon het landbouwkundig onderzoek, evenals het landbouwonderwijs en de landbouwvoorstelling, tot ontpleoing te dien, die als Nederuitstrevend op het terrein van de jonge landbouwwetenschap konden worden beschouwd, doch de achterstand werd snel ingehaald. Het onderzoek was in handen van de Overheid en werd uitgevoerd op Rijkslandbouwproefstations. Deze proefstations hadden aanvankelijk een dubbele taak, nl. controle op samenstelling of kwaliteit (bijv. van zaaizaad en kunstmest) en toegepast wetenschappelijk onderzoek. Al spoedig kwamen echter splitsingen tot stand, waarbij research en controle aan afzonderlijke instellingen werden opgedragen.

Een belangrijke stap in de ontwikkeling van het landbouwkundig onderzoek is geweest de oprichting in 1927 van het Bedrijfslaboratorium voor Grondonderzoek te Groningen door de georganiseerde landbouw, dus door de boeren zelf. Dit laboratorium neemt het massa-onderzoek van grondmonsters (en thans ook van gewasmonsters) voor zijn rekening en analyseert thans met een hoofd-laboratorium te Oosterbeek en drie regionale laboratoria per jaar een 80-100.000 monsters.

Ook het Instituut voor Moderne Veevoeding „De Schothorst” te Hoogland (U.) is, via de coöperatie „Centraal Bureau”, een onderzoeksinstituut van de bedrijfs-genoten zelf. Daarnaast is een aantal instituten opgenomen in T.N.O.-verband (Landbouworganisatie T.N.O.) en zijn, vooral in de laatste jaren, vele stichtingen ontstaan, waarin Rijk en particuliere organisaties gezamenlijk deelnemen. Men krijgt de indruk, dat zich in de komende jaren nog organisatorische wijzigingen zullen voltrekken, waarbij het Rijk wellicht wat meer zal terugtreden, doch waarbij ook zal worden gestreefd naar een betere coördinatie van het gehele onderzoek.

Hoewel in de landbouw het particuliere laboratorium van de enkele ondernemer ontbreekt, blijkt uit het bovenstaande, dat *collectief* van de zijde der ondernemers grote belangstelling voor het onderzoek bestaat. Van zeer grote propagandistische waarde zijn de praktijkproeven. Op talloze bedrijven worden van jaar tot jaar proefvelden aangelegd en het spreekt vanzelf, dat vele boeren hierdoor direct geïnteresseerd worden in de resultaten van het onderzoek.

Het landbouwkundig onderzoek is lang uitsluitend natuurwetenschappelijk ingesteld geweest en ook thans nog is het vooral in deze richting gespecialiseerd. Veel van dit onderzoek is sterk experimenteel gericht, d.w.z. dat men in proeven met planten of dieren, die onder zo natuurlijk mogelijke omstandigheden worden gehouden, één of meer factoren wijzigt en dan de opbrengst van de proefobjecten kwantitatief vergelijkt met het nul-object. Inderdaad is men langs deze weg snel verder gekomen en heeft men vooral de kwantitatieve opbrengsten kunnen vergroten. Nu echter de meer elementaire correlaties zijn gevonden, blijkt dit onderzoek meer en meer op moeilijkheden te stuiten: het aantal te beproeven objecten wordt zeer groot; telkens is hertoetsing noodzakelijk; het inzicht in de samenhang der verschijnselen blijft ontbreken. Er gaan dan ook stemmen op⁵⁾, die aan het *fundamentele* onderzoek een grotere plaats minder directe uiteraard fundamentele onderzoek minder directe resultaten opleveren en daardoor bij de practici minder aanspreken, doch op den duur kan langs deze weg toch een aanzienlijke

besparing — in tijd en geld — op het onderzoek worden verkregen.

Het (bedrijfs)economisch onderzoek in de landbouw is in ons land nog van jonge datum. De splitsing van controle-onderzoek (kostprijberekeningen, bedrijfsboekhoudingen) en research (o.a. streekonderzoek), komt hierbij nog niet in de organisatie tot uiting: er is slechts één instituut (Landbouw-Economisch Instituut). Wel is dit instituut van het begin af door Overheid en bedrijfsleven tezamen gefinancierd.

Voorlichting en onderwijs.

Het spreekt vanzelf, dat het overdragen van de resultaten van het onderzoek op de praktijk moeilijker wordt naar mate de afstand tussen onderzoek en praktijk groter is. Hoewel, zoals uit het bovenstaande blijkt, het landbouwkundig onderzoek en de landbouwpraktijk organisatorisch tal van contactpunten hebben, speelt toch de wijze, waarop de resultaten worden overgedragen, een grote rol door de grote aantal kleine zelfstandige ondernemers. In menig land is de kloof tussen onderzoek en praktijk in de landbouw nog bijzonder groot en ware het verstandiger meer aandacht te besteden aan voorlichting en onderwijs dan aan onderzoek.

Men kan bij dit overdragen twee principes volgen. Het eerste principe, dat men o.a. in de Verenigde Staten voortsstaat, is, dat men door het proefstation de resultaten zodanig laat „verwerken”, dat de gewone boer de publicatie (meestal in de vorm van een „pamphlet”) kan lezen en begrijpen. De vorm, waarin een ander woord getogen, vereist daarbij grote zorg en dient een propagandistische inslag te hebben om de boer er toe te brengen hetgeen wetenschappelijk verantwoord is op zijn bedrijf toe te passen.

Het andere principe is, dat men niet het resultaat van het onderzoek rechtstreeks tot de boer brengt, maar tot de ambtenaren van de voorlichtingsdienst en het onderwijs. Verrijkt men de kennis van deze beide groepen, dan zal enerzijds de voorlichting aan waarde winnen, anderzijds zal de ontwikkeling van de boeren toenemen, waardoor zij in staat zijn de resultaten van het onderzoek beter te begrijpen.

Dit principe is in Nederland met succes toegepast. Er zijn maar weinig landen, waar de gemiddelde boer een zo hoog ontwikkelingspeil heeft bereikt als in Nederland; er is waarschijnlijk geen enkel land, dat de individuele voorlichting aan de boeren zo intensief is als in ons land. Daarbij heeft steeds de mondelinge voorlichting voorop gestaan; niet de massale voorlichting via radio, film, vlugschriften e.d. Alleen in de laatste jaren is aan deze laatste voorlichtingsmedia meer aandacht geschonken, mede onder invloed van de Marshall-hulp. Doch ook daarbij wordt zoveel mogelijk gerichte voorlichting gegeven en blijft het gesproken woord van de — vertrouwde — voorlichtingsambtenaar primair.

Hoewel in de laatste tijd de organisatie van de voorlichtingsdienst van enkele zijden in discussie is gebracht, zijn daarbij toch niet de hier genoemde principes in het geding gekomen. Verwacht mag worden, dat de voorlichtingsdienst zijn vruchtbaar werk volgens dezelfde richtlijnen zal voortzetten.

Het spreekt vanzelf, dat het onderwijs, als derde partner, in nauwe relatie moet staan tot onderzoek en voorlichting. Vooral tussen onderwijs en voorlichting zijn steeds sterke banden geweest: les geven van consulenten op scholen; zorg voor proefvelden door onderwijskrachten.

Een tweede gedachte, die bij dit onderwijs steeds bepalend is geweest, is de aanpak van het onderwijs aan de praktijk van land- en tuinbouw. Dit spreekt, behalve uit de vele vakcursussen, vooral uit de landbouwwinterscholen, waarbij dus alleen onderwijs wordt gegeven in de

⁵⁾ Zie G. J. Vervelde: „De aard van wetenschappelijk plantenteeltonderzoek”. Landbouwkundig Tijdschrift 63 (1951), blz. 573-581; W. R. van Wijk en C. T. de Wit: „Een natuurkundige theorie over de wijze van meststof-toedielen”. id. 63 (1951), blz. 764-775.

tijd, dat de boerenzoons het best op de bedrijven kunnen worden gemist.

Het is niet mogelijk om in cijfers de invloed van onderzoek, onderwijs en voorlichting op de productiviteit van de Nederlandse landbouw aan te geven. Verstaat men onder productiviteit de hoeveelheid product per arbeids-

kracht, dan is deze invloed niet zo groot als mogelijk geweest zou zijn zonder chronisch arbeidsoverschot op de zandbedrijven; let men echter op de productiviteitsverhoging per oppervlakte-eenheid, dan is deze invloed zó groot, dat Nederland daardoor behoort tot de landen met de grootste productiviteit in de landbouw.

⁵s-Gravenhage.

Ir D. J. MALTHA.

De rechtspraak over de stop van Lobith

Op 16 Juli 1950 weigerden de douanebeamten te Lobith de uitklaring van de sleepboot „Tromp”, omdat de eigenaar van dit schip geen bewijs kon overleggen van aansluiting bij de Nederlandse Particuliere Rijnvaartcentrale of het Centraal Bureau voor de Rijn- en Binnenvaart en van genoemde organisaties geen toestemming tot het ondernemen van de betrokken reis had verkregen. Deze gebeurtenis vormde de aanleiding tot een rechtsstrijd, waarvan de inzet was de vraag, of de door de Overheid, in casu de Minister van Verkeer en Waterstaat, uitgevaardigde voorschriften betreffende de in- en uitklaring in de internationale binnenvaart, in de practijk als de Stop van Lobith betiteld, al of niet als rechtmatig moeten worden beschouwd in het licht van het beginsel van vrijheid van scheepvaart, neergelegd in art. I van de Acte van Mannheim¹⁾.

De desbetreffende voorschriften zijn vervat in een beschikking van de Minister van Verkeer en Waterstaat van 13 Mei 1948, gewijzigd bij beschikking van 28 Maart 1950²⁾. Krachtens deze beschikkingen kan de in- en uitklaring van een schip worden geweigerd, indien niet wordt getoond een bewijs, dat de eigenaar van het schip is aangesloten bij één der organisaties, genoemd in het, na de oorlog gehandhaafde, Besluit internationale binnenvaart 1940³⁾, alsmede een bewijs, dat door de betrokken organisatie toestemming tot het ondernemen van de reis is verleend. Uit hoofde van genoemd Besluit rust op eigenaars van schepen, waarmee de internationale binnenvaart wordt beoefend, de plicht zich aan te sluiten bij één der in de aanhef van dit opstel genoemde organisaties en zich bij het verrichten van hun werkzaamheden te gedragen naar de door de bevoegde autoriteit of door deze organisaties dan wel door beiden gezamenlijk gegeven voorschriften en richtlijnen. Op de niet-naleving van deze voorschriften wordt nu door de gewraakte Ministeriële beschikkingen de toepassing van een sanctie mogelijk gemaakt.

In eerste aanleg hield de Rechtbank te 's-Gravenhage, bij vonnis van 29 November 1950, de rechtmatigheid van de Stop van Lobith staande en verklaarde de tegen de Staat ingestelde vordering niet-ontvankelijk. Dit vonnis werd in hoger beroep vernietigd door het Haagse Hof, dat in zijn arrest van 27 Juni 1951 de Stop van Lobith onrechtmatig verklaarde en de Staat deswege veroordeelde tot een dwangsom van f 10.000 voor elke weigering tot in- en uitklaring jegens aan appelland toebehorende schepen alsmede tot vergoeding der in het onderhavige geval geleden schade⁴⁾. In cassatie is deze uitspraak door de Hoge Raad, bij arrest van 25 Januari 1952, bevestigd.

De kern van het geschil is de vraag, of de maatregelen betreffende de Stop van Lobith al of niet inbreuk maken op de bij art. I van de Acte van Mannheim gewaarborgde vrije vaart. Bij bevestigende beantwoording van deze vraag komt dan de kwestie ter sprake van de bevoegdheid van de rechter de gewraakte maatregelen aan bedoeld verdrag

te toetsen⁵⁾. De rechtbank kwam aan deze toetsingsvraag niet toe, omdat zij de Stop van Lobith niet in strijd met de vrije Rijnvaart achtte. Zij gronde deze opvatting op de sinds het tot stand komen van de Herziene Rijnvaartacte gewijzigde economische omstandigheden; de onderhavige maatregelen zouden, als liggend op economisch gebied, met de vrije Rijnvaart niets te maken hebben en, waar de Regering niet alleen het recht, maar ook de plicht heeft in het algemeen belang op economisch terrein in te grijpen, kan van een onrechtmatige daad geen sprake zijn. Bij een interpretatie van de Acte van 1868 zou thans zeer zeker het begrip van een vrijheid in gebondenheid naar voren dienen te worden gebracht.

In de ogen van het Hof heeft deze interpretatie van het vrijheidsbeginsel geen genade kunnen vinden. Wel geeft het Hof toe, dat bepaalde, sinds het tot stand komen der Rijnvaartacte algemeen noodzakelijk gebleken, maatregelen wellicht niet anders dan als noodzakelijke beperkingen van de contracteervrijheid moeten worden gezien, doch de onderhavige maatregel vormt, volgens het Hof, een rechtstreekse inbreuk op de vrije Rijnvaart en valt niet onder de bij de Rijnvaartacte vrijgelaten maatregelen ter handhaving van de algemene veiligheid en evenmin onder de bedoelde, algemeen noodzakelijk gebleken, maatregelen op het gebied van sociale wetgeving, prijsbeheersing of economische ordening, welke niet steeds als inbreuken beschouwd behoeven te worden.

Deze formule van het Hof past in de gedachtegang van het arrest van de Hoge Raad van 28 Maart 1950, waarin prijsvoorschriften op de Rijnvaart toepasselijk worden verklaard als zijnde maatregelen van algemene strekking, welke onbedoeld hun invloed op de Rijnvaart kunnen doen gelden, doch welke daarom nog niet zonder meer met de gewaarborgde vrije vaart onverenigbaar behoeven te worden geacht⁶⁾. De Hoge Raad heeft zich dan ook bij de opvatting van het Hof aangesloten en, onder bevestiging van zijn voorgaand arrest, vastgesteld, dat het, in het geval van de Stop van Lobith, gaat om een voorziening, welke enkel bestemd is voor de internationale binnenvaart, meer bepaaldelijk de internationale Rijnvaart, en welke niet zijdelings de voorwaarden voor de vaart beïnvloedt, doch rechtsstreeks op die vaart gericht is. De strekking van de gewraakte maatregel is een vrachtverdeling tot stand te brengen, hetgeen in strijd is met de door het tractaat gewaarborgde vrijheid van scheepvaart.

De vraag, of de rechter nu bevoegd mag worden geacht de gewraakte maatregel als in strijd met de Rijnvaartacte onverbindend te verklaren, is zowel door Hof als Hoge Raad bevestigend beantwoord, zonder evenwel stelling te nemen t.a.v. de vraag naar de verhouding tussen wet en tractaat. Het Hof overweegt, dat de vraag of het Besluit internationale binnenvaart kracht van wet heeft, niet beantwoord behoeft te worden, daar in ieder geval de Ministeriële beschikkingen, waarop de weigering tot uitklaring is gebaseerd, deze kracht niet bezitten en dus nimmer een, bij een kracht van wet hebbend tractaat

⁵⁾ In de loop van het geding zijn nog enkele nevenvragen gerezen, die voor het geschil als zodanig niet terzake doen en hier verder buiten beschouwing zullen blijven.

⁶⁾ N.J. 1950, no 633, met noot van Röling.

¹⁾ Herziene Rijnvaartacte van 17 October 1868, goedgekeurd bij wet van 4 April 1869, Stbl. no 37.

²⁾ Ned. Stert 1948, no 93, resp. 1950, no 66.

³⁾ Verordeningenblad 1940, no 216, gehandhaafd bij Kon. Besl. E 93 en Wet Bezettingsmaatregelen IV van 25 Januari 1951.

⁴⁾ N.J. 1951, no 437.

getroffen, regeling terzijde kunnen stellen. De advocaat-generaal bij de Hoge Raad, Prof. Langemeyer, heeft daarentegen in zijn conclusie de principiële vraag naar de verhouding tussen wet en tractaat wel aan de orde gesteld. Volgens zijn opvatting staat weliswaar een na de bevrijding gehandhaafde bezettingsregeling op één lijn met een formele wet, doch in een geval als het onderhavige, waarin niet blijkt dat de wetgever een uitlegging aan het vroegere tractaat heeft gegeven, op grond waarvan hij redelijkerwijze kon menen geen inbreuk op dat tractaat te maken, zal de rechter de latere wet aan het vroegere tractaat moeten toetsen en de wet bij evidente strijdigheid met het tractaat buiten toepassing moeten laten. M.a.w., als de wetgever zelf een uitleg aan het verdrag heeft gegeven, zal de rechter daarmee in redelijkheid niet strijdige wetten moeten toepassen, doch als de wetgever zwijgt, is de rechter vrij het verdrag zelfstandig te interpreteren en latere wetten aan de door hem gegeven interpretatie te toetsen. Zo komt Prof. Langemeyer voor het onderhavige geval tot de conclusie, dat niet alleen de Ministeriële beschikkingen onverbindend zijn als in strijd met het beginsel van de vrije Rijnvaart, doch dat ook het Besluit, waarvan deze beschikkingen uitvoeringsregelingen zijn, voor zover het reeds geacht moet worden inbreuk te maken op de Acte van Mannheim, door de rechter buiten toepassing gelaten zal moeten worden¹⁾.

De Hoge Raad is evenwel niet in deze principiële probleemstelling getreden. Hij overweegt, dat de in het Besluit internationale binnenvaart gestelde voorwaarde van aansluiting op zichzelf slechts een registratieplicht inhoudt, welke met de vrijheid der vaart niet onverenigbaar is; dat het Besluit t.a.v. de voorschriften en richtlijnen, welke bij het beoefenen der internationale binnenvaart moeten worden opgevolgd, geen nadere bepalingen geeft, hetgeen meebrengt, dat de bevoegde instanties voor het uitvaardigen van voorschriften, welke met wet of tractaat in strijd zouden komen, in bedoeld Besluit geen steun kunnen vinden. M.a.w., de Hoge Raad redeneert, dat door het Besluit internationale binnenvaart geen bijzondere bevoegdheden aan de Overheid worden verleend, welke de mogelijkheid van derogatie aan bestaande wettelijke bepalingen inhouden. In zoverre de beschikkingen op dergelijke bepalingen inbreuk maken, treden zij derhalve buiten het raam van het Besluit en missen de wettelijke ondergrond, welke hun overigens door het Besluit wordt verleend. Zo komt de Hoge Raad dan ook tot de slotsom, dat een regeling als de onderhavige binnen het raam van het Besluit niet rechtsgeldig kan worden tot stand gebracht, zolang de Herzienne Rijnvaartacte ongewijzigd blijft gelden.

* *

Het valt wellicht te betreuren, dat de Hoge Raad de gelegenheid niet heeft aangegrepen om zijn licht te laten schijnen over het vraagstuk van de verhouding tussen wet en tractaat, doch deze kwestie heeft omzeild met een wel zeer spitsvondige redenering, welke m.i. ook niet geheel sluitend is. Immers, in het Besluit internationale binnenvaart komt de gedachte aan een toewijzing van vrachten wel degelijk tot uiting; de aangsloten eigenaars worden naar de Hoge Raad zelf constateert, verantwoordelijk gesteld voor de uitvoering van de hun door de organisatie toegewezen transporten. Het feit, dat de uitwerking van dit beginsel aan de bevoegde autoriteiten wordt overgelaten, heeft op de strekking van dit Besluit dan ook geen invloed. Voorts overweegt de Hoge Raad nog, dat het bij de Stop van Lobith gaat om een speciaal voor de Rijnvaart bestemde maatregel, ten bewijze waarvan wordt gewezen op de naam van één der organisaties, waarbij aansluiting verplicht is. Nu wordt deze organisatie, naar de Hoge Raad elders overweegt, genoemd in het Besluit, zodat

ook op dit punt geen onderscheid tussen het Besluit en de uitvoeringsregeling kan worden gemaakt.

Doch hoe dit ook zij, de commentator kan zich troosten met de gedachte, dat hetgeen de Hoge Raad gezegd heeft omtrent de vrije Rijnvaart nog ampele stof tot bespiegelingen biedt. De interpretatie van het vrijheidsbegrip van de Acte van Mannheim is door dit arrest, ten gevolge op het arrest van 28 Maart 1950, verder uitgewerkt. Beide arresten vormen tezamen een geheel, in zoverre zij aan het begrip vrije vaart op de Rijn nadere inhoud geven. Er blijkt dan uit, dat volgens de Hoge Raad het begrip vrijheid van vaart ruim moet worden geïnterpreteerd en niet beperkt is tot het varen zelf, maar ook omvat datgene, wat ter voorbereiding en uitvoering daarvan nodig is, waaronder zal moeten worden verstaan het vrijelijk inladen en in lading nemen. Dit ruime begrip van vrije vaart houdt evenwel niet in, dat iedere maatregel, welke feitelijk de Rijnvaart beïnvloedt, als in strijd met deze vrijheid behoeft te worden aangemerkt. Een rechtsregime van algemene strekking, zoals dwingende bepalingen van vervoersrecht, voorschriften der sociale wetgeving of algemene prijsvoorschriften, behoeft geen inbreuk op de vrije Rijnvaart te maken, al kan het onder omstandigheden een niet tot zijn oogmerk behorende invloed op de vaart doen gevoelen. Daarentegen kunnen voorzieningen, welke voor de vaart bestemd en rechtstreeks op haar gericht zijn, niet met de vrijheid van scheepvaart verenigbaar zijn, tenzij voor zover zij gegrond zijn op uit de Acte van Mannheim zelve voortvloeiende beperkingen.

In de loop van beide rechtsgedingen zijn drieërlei interpretaties aan het begrip vrijheid van vaart in art. I van de Acte van Mannheim gegeven. Daar is allereerst het vonnis van de Bijzondere Politie-rechter bij de Rechtbank te Rotterdam van 5 Augustus 1949, hetwelk onderwerp van cassatie was in het eerstgenoemde arrest van de Hoge Raad. Hierbij werd vastgesteld, dat de bestreden prijsvoorschriften geen toepassing konden vinden op vervoer binnen het Rijngebied, omdat onder vrijheid van vaart al datgene zou vallen, wat ter voorbereiding en uitvoering van het vervoer nodig is, zowel wat betreft de feitelijkheden als wat betreft het sluiten van overeenkomsten daaromtrent. De Politie-rechter begrijpt zodoende onder belemmering van de vrije vaart iedere beperking van de contractsvrijheid van de schipper t.a.v. het vervoer.

Tegen dit absolute vrijheidsbegrip kan als bezwaar worden aangevoerd, dat het in het huidige tijdsgewricht tot onaanvaardbare consequenties leidt. De Acte van Mannheim stamt uit een tijd, waarin regelingen van het economisch leven zeer zeker niet het belang hadden, hetwelk zij in de huidige tijdsomstandigheden bezitten. Bij de uitleg van dit verdrag mag dan ook niet uit het oog worden verloren, dat het recht zich sinds de totstandkoming der Rijnvaartacte, in het algemeen, belangen heeft aangetrokken welke eertijds buiten 's wetgevers bemoeiing lagen. Derhalve dient de Acte, voor zover mogelijk, aangepast te worden aan de omstandigheden, door verzoening van het doctrinaire vrijheidsbeginsel met de economische realiteit.

Grondslag van een dergelijke uitleg moet evenwel het vrijheidsbeginsel blijven. Zodra dit beginsel niet langer als uitgangspunt wordt aangemerkt, is de rechtsbasis van de Acte van Mannheim verlaten. Zulks is m.i. de consequentie van het standpunt van de Haagse Rechtbank. Immers, deze gaat niet meer uit van de vrijheid van vaart, welke zij, voor zover mogelijk, aanpast aan de gewijzigde omstandigheden, doch gaat uit van de huidige noodzaak van economische ordening en maakt de vrijheid der Rijnvaart aan deze ordening ondergeschikt. Door haar opvatting, dat een op economisch gebied liggende wetsbepaling met de vrije Rijnvaart niets te maken heeft, wordt de door de Acte van Mannheim verleende rechtswaarborg opgeheven.

¹⁾ Conclusie van 30 November 1951, geresumeerd in N.J.B. 1951, blz. 927/928.

Tussen beide uiterste standpunten in staat de interpretatie van het Haagse Hof en de Hoge Raad. Deze hebben gezocht naar een middenweg, welke enerzijds recht doet wedervaren aan het beginsel van de vrije Rijnvaart, anderzijds rekening houdt met het gewijzigde maatschappelijk bestel. De formules, welke zij daartoe bezigen, munten evenwel niet in alle opzichten uit door duidelijkheid. Zo wordt door beiden gesproken van algemene maatregelen, welke niet steeds met de vrijheid in strijd behoeven te komen, zonder dat klaar wordt, welke van deze maatregelen wel en welke niet een inbreuk vormen. Voorts stelt de Hoge Raad tegenover elkaar een rechtsrégime van algemene strekking en voor de Rijnvaart bestemde voorzieningen, zonder zich blijkbaar te realiseren, dat zulke voorzieningen zeer wel kunnen voortspruiten uit een algemeen rechtsrégime, ter uitvoering waarvan zij getroffen kunnen zijn. Doch de gedachtegang, welke aan deze formuleringen ten grondslag ligt, schijnt mij, zoals ik hem meen te begrijpen, aanvaardbaar; maatregelen, welke het uitvloeisel zijn van een algemeen beleid op het stuk van het economisch leven, zijn *als zodanig* niet tegen de

vrije Rijnvaart gericht; maatregelen ter doorvoering van een speciale politiek op het stuk van de schipperij, kunnen alleen op het Rijngebied toepassing vinden, voor zover het Rijnvaartrégime hiertoe ruimte verschaft⁹⁾. Voor zover een op het algemeen beleid gegronde maatregel gebruikt wordt om een speciale politiek voor de schipperij door te voeren, zal deze maatregel op de Rijnvaart derhalve geen toepassing kunnen vinden.

Zo althans meen ik het arrest over de Stop van Lobith, ondanks zijn onduidelijkheden, te mogen verstaan. En indien deze interpretatie juist is, heeft de Hoge Raad naar mijn mening een doelmatige uitleg aan het vrijheidsbegrip in art. I van de Acte van Mannheim gegeven, waardoor de Rijnvaartacte, met behoud van haar essentiële waarden, op juridisch verantwoorde wijze aan de huidige omstandigheden aangepast wordt.

Wassenaar.

Mr J. G. SAUVEPLANNE.

⁹⁾ Vgl. in overeenkomstige zin Beerman, Het Rijnvaartrégime in de Praktijk (prae-advies), Mededelingen van de Ned. Vereniging voor Internationaal Recht 1950, no 28, blz. 64.

Economische kroniek van Indonesië (1e kwartaal 1952)

Het sterk dalende verloop in de wereldmarktprijzen van de voornaamste exportproducten is het markantste verschijnsel dezer eerste verslagperiode (zie staatje onderaan de bladzijde).

Bedenke men, dat in 1951 de totale deviezeninkomsten voor ongeveer 60 pCt uit de opbrengsten van rubber en voor ongeveer 13 pCt uit de opbrengsten van copra bestonden; bedenke men voorts, dat de wereldmarktprijzen in de eerste helft van 1951 gemiddeld hoger lagen dan in de tweede helft, dan is het wel te begrijpen, dat de economische leiders van Indonesië met toenemende bezorgdheid de ontwikkeling van de exportprijzen gadeslaan.

Op 4 Februari werd het bekende certificatenstelsel vervangen door een viertal regelingen, die door Spiegelenberg in „E.-S.B.” van 12 Maart, door Scheffer in het Maandschrift Economie en door uw kroniekschrijver in De Economist van Maart reeds uitvoerig besproken zijn.

Gezien de ruime aandacht, die aan de op zichzelf zo belangrijke wijzigingen in het deviezenregiem van Indonesië in de Nederlandse economische tijdschriften reeds is geschonken, moge ik hier volstaan met een verwijzing naar de genoemde artikelen. Slechts op een enkel punt wil ik nogmaals de aandacht vestigen, nl. dat de monetaire autoriteiten van Indonesië onvoldoende rekening hebben gehouden met het feit, dat zij bij hun politiek de wereldmarktprijzen, vooral voor rubber en copra, niet als onafhankelijk variabelen mochten beschouwen. Hadden ze wel rekening gehouden met het feit, dat hun monetaire maatregelen invloed op de buitenlandse prijzen zouden kunnen hebben, dan hadden zij wellicht een andere vorm gekozen en in elk geval een grotere voorzichtigheid betracht bij het uitspreken van hun verwachtingen over de gevolgen, die de wijziging in het deviezenregiem voor de export zou medebrengen.

Naar het zich laat aanzien zullen de deviezenopbrengsten van de export niet uitgaan boven die van 1951, zoals de

Minister van Financiën op 12 Februari het Parlement suggereerde, doch er belangrijk onderblijven.

De te verwachten vermindering in de deviezeninkomsten zou nog niet zo benauwend behoeven te zijn, indien de buitenlandse prijzen van de importgoederen en -diensten gelijktijdig en in gelijke mate daalden als die van de exportgoederen. Dit is normaal echter niet het geval; en ook nu dalen de prijzen van de importgoederen vertraagd en in geringere mate. De prijzen van de rijst, die Indonesië thans in grotere hoeveelheden dan ooit te voren moet importeren, stegen zelfs aanzienlijk.

Deze voor Indonesië-in het licht van de dalende exportopbrengsten zo onplezierige situatie wordt nog geaccentueerd door het feit, dat er een onmiddellijke behoefte aan rijstimport is, terwijl de binnenlandse textielvoorraden relatief groot zijn en stammen uit een bestelperiode, waarin de prijzen nog relatief hoog lagen.

Liquiditeitsmoeilijkheden bij vele importfirma's, en niet eens de kleinste, heeft hen tot spuien genoopt en een daling in vrijwel alle binnenlandse textielprijzen uitgelokt, die nog versterkt werd door verkopen van firma's, die hun dure voorraden met bankcrediet hadden gefinancierd en bij het gegeven marktverloop door hun credietgevers min of meer gedwongen worden hun creditsaldi te verkleinen. Zo liggen de prijzen, die de importeurs voor hun textiel vragen, vaak beneden de vervangingsprijs. Voor miljoenen is er de laatste maanden in textiel verloren. Deze grote verliezen hebben dan ook niet nagelaten op de handel in andere producten hun stempel te drukken en het bankwezen gedwongen de uiterstevoorzichtigheid te betrachten bij de financiering van de handel, waarin het thans reeds zwaarder geïnteresseerd is dan wenselijk is. Vooral in de kringen van de Indonesische „new-comers” zijn vele slachtoffers gevallen. Dat zij de Bank Negara, die hun voornaamste financier was, niet in hun val hebben meegesleept is

Prijsverloop van rubber smoked sheets te Singapore en copra fm te Londen in het 1e kwartaal 1952.
(prijzen in Str. \$ resp. £).

product	gew. eenh.	7/1	14/1	21/1	28/1	5/2	11/2	18/2	26/2	4/3	11/3	18/3	25/3	1/4
R.S.S. I	lb	1,41 ⁷ / ₈	1,40 ³ / ₈	1,40 ⁴ / ₈	1,39 ¹ / ₈	1,31	1,28	1,12	1,09	1,07 ¹ / ₄	1,10 ³ / ₄	1,10 ⁴ / ₈	1,15	1,09 ³ / ₄
Copra, f.m.	longtons	87-/-	87 ¹ / ₂ -/-	82-/-	79-/-	75-/-	73 ¹ / ₂ -/-	67-/-	65-/-	67-/-	63-/-	61 ¹ / ₂ -/-	60-/-	59-/-

slechts te danken aan de hulp, die de bank van overheidswege ontving.

In hoeverre de verliezen in de importhandel en de daling der wereldmarktprijzen van rubber en copra 's lands inkomsten beneden de raming voor 1952 zullen doen blijven is moeilijk in cijfers uit te drukken. Dat de ook om andere redenen wat geflatterd te achten beschouwing van de zojuist vervangen Minister van Financiën in het Parlement een te gunstige voorstelling van de te verwachten inkomsten gaf, mag nu wel als vaststaand worden aangenomen.

Ter voorkoming van misverstand zij opgemerkt, dat een „gunstige” ontwikkeling van 's lands financiën hier betekent een relatieve verbetering van 's lands inkomsten t.o.v. 's lands uitgaven. In deze beperkte betekenis was 1951 een zeer gunstig jaar te noemen.

Mr Sjafruddin, Oud-Minister van Financiën en thans president-directeur van De Javasche Bank, verklaarde begin Maart in een rede te Palembang¹⁾, dat 1951 een batig saldo voor de Regering had opgeleverd van 1,3 mrd; een saldo, dat op 500 mln na voldoende was om de tekorten uit de voorafgaande periode van soevereiniteit te dekken. Hij was echter bang, dat in 1953 de Overheid weer haar toevlucht tot deficitfinanciering zou moeten nemen en de „inflatie wederom sterk te voelen (zou) zijn”, die in 1951 „werd stopgezet of tenminste vertraagd”.

Deze belangrijke rede van Sjafruddin, die ik hier slechts even noemen kan, heeft Sumitro geprikkeld tot een reeks artikelen in verschillende dagbladen van Indonesië²⁾. Een verrassend frisse en zakelijke openbare discussie, die, het zij erkend, vroeger tussen personen van dit niveau ondenkbaar was. Het is helaas evenmin mogelijk aan de beschouwingen van Sumitro — sinds enkele weken weer Minister, nu van Financiën — de aandacht te schenken, die zij verdienen.

Sumitro kon de angst van Sjafruddin voor begrotings-tekorten niet delen; hij had dan ook weinig appreciatie voor het financiële beleid der vorige Regering, dat via geldcontractie tot een verlamdende deflatie zou hebben geleid. Voor een voortgaand deflatoir effect van de monetaire en fiscale politiek van de Overheid behoeft Sumitro sinds de afschaffing van het certificatenstelsel en de gegeven veranderingen in de economische data van Indonesië echter niet meer bevreesd te zijn. Zwaarder zal het hem vallen de door hem verdedigde wijzigingen in de besteding van 's lands middelen door te voeren, nl. vermindering van consumptieve overheidsuitgaven (verspilling!) en verhoging van de uitgaven voor productieve doeleinden.

Sumitro blijkt het grootste nuttig effect te verwachten van overheidsinvesteringen ter bevordering van de industriële opbouw. Sjafruddin zag de taak van de Overheid³⁾ meer liggen in het openen van nieuwe mogelijkheden op agrarisch gebied (bijv. inpoldering), in het bijzonder ten behoeve van de rijstproductie. Toevallig gaf Reitsma vrijwel te zelfder tijd in zijn inauguratie als phytopatoloog aan de Landbouwkundige Faculteit te Bogor (Buitenzorg) een exposé van de verrassende mogelijkheden, welke investeringen in het onderzoek en de verspreiding van ziekteresistente gewassen Indonesië konden bieden: langzaam maar zeker stabielere en grotere oogsten.

In verbeteringen op agrarisch gebied, hoe nuttig ook, zag Sumitro echter geen duurzame oplossing voor de problemen, voortspruitende uit de druk van het bevolkings-acces op de bestaansmiddelen. Slechts industrialisatie zou de ban kunnen breken; een industrialisatie, die er niet in voldoende mate zou komen als men haar geheel van het particuliere initiatief liet afhangen. Nieuwe industrieën hebben een bepaald klimaat nodig om te gedijen. In „industrialized countries” is dit klimaat reeds aanwezig; in „underdeveloped countries” moet het worden geschapen.

Er zit ongetwijfeld veel waars in de opmerkingen van Sumitro. Het geringe enthousiasme van Sjafruddin voor het gebruik van overheidsmiddelen ter financiering van industriële projecten, is echter niet zonder grond na de ervaringen der laatste jaren. Misschien is er een tussenweg te vinden in de vorm van particuliere exploitatie en kapitaaldeelname met medewerking van de Overheid tot het dragen van die risico's, die het particuliere bedrijf niet wil aanvaarden.

Bij de belangrijkste projecten, die Sumitro voor ogen staan, komen voor het particuliere aandeel praktisch uitsluitend buitenlands kapitaal en buitenlandse leiding in aanmerking, die hij juist in deze fundamentele van de industriële opbouw minder gewenst acht.

Het vraagstuk van de economische ontwikkeling van Indonesië is echter evenzeer een probleem van leiderscapaciteit als van kapitaal. Duidelijk kwam dit tot uiting tijdens de Senaatsvergadering, die de Universiteit van Indonesië begin Februari te Bandung hield. Bij die gelegenheid zei President Sukarno, dat een „noodkreet uit het volk opstijgt” om geschoolde leiders en deskundigen. De grote moeilijkheid voor de Universiteit om in deze behoefte te voorzien, ligt in de steeds wijder gaande kloof tussen de kennis, die de abiturienten van de middelbare scholen bezitten en de kennis, die zij nodig hebben om universitair onderwijs te kunnen volgen. Aan het zo tere en moeilijke taalprobleem in het bijzonder is op zeer zakelijke wijze alle aandacht geschonken. Conclusie: „Wanneer onze studenten niet op zijn minst een passieve kennis van het Nederlands bezitten, blijkt het ons niet meer mogelijk de wetenschap naar behoren te beoefenen. . . .” Ook de studentenwereld heeft de kennis van het Nederlands noodzakelijk genoemd.

Dat de meerderheid van de hoogleraren Nederlander is, is in dit verband bijzaak; niet omdat men van Indonesische zijde het mogelijk achtte hen op korte termijn door landgenoten te kunnen vervangen — integendeel; maar omdat zij zo nodig ook in het Engels college kunnen geven. „Veel van de literatuur op het gebied van de techniek, letterkunde, medische wetenschap en landbouwwetenschap is in het Nederlands geschreven” merkte de wvd President van de Universiteit in zijn diërede op en vervolgde met het m.i. belangrijkste argument voor de noodzakelijkheid van een passieve kennis van het Nederlands: „Bijna alle wetenschappelijke publicaties betreffende ons land en volk zijn geschreven in het Nederlands”. Hetzelfde kan gezegd worden van 's lands wetten en van de archieven van Overheid en bedrijfsleven.

De directeurs van middelbare scholen, die vrijwel te zelfder tijd te Bogor bijeen waren, kwamen echter tot de conclusie, dat er voor het Nederlands geen plaats meer was in het middelbaar onderwijs, omdat er geen geschikte methoden zou bestaan om middelbare scholieren, die geen woord Nederlands kennen, het Nederlands via het Indonesisch te leren. Het is kennelijk een „stok en hond”-situatie; politieke angst en misschien concurrentievrees schijnen in dit geval de slechte adviseurs geweest te zijn³⁾.

Hoe het ook zij het probleem is er; het wordt door hen, die er direct bij betrokken zijn, scherp gezien; improviserend vindt men thans oplossingen, die niet meer dan lapmiddelen kunnen zijn. Hierin verbetering te brengen stuit stellig op technische en politieke moeilijkheden. Of de nieuwe Regering ze zal aandurven?!

De mij toegemeten ruimte heb ik reeds verbruikt zonder u iets te vertellen over de nieuwe stakingsgolf enerzijds en de constructieve politiek van sommige werknemersorganisaties anderzijds; van de mislukkende pogingen tot betere verdeling van de binnenlandse rijstproductie en de sociale en economische consequenties daarvan; van de plannen

³⁾ De zgn. directe methode tot het leren van Nederlands door hen, die alleen Indonesisch kennen, is op uitstekende wijze toegepast door A. de la Court in „Langs nieuwe wegen”, dat zijn bruikbaarheid reeds lang bewezen heeft.

¹⁾ Abadi 6 t/m 8 Maart 1952: „Heroriëntatie dilapangan ekonomi”.

²⁾ O.a. „De Nieuwsgier” van 17 t/m 22 Maart 1952.

tot verhoging van de salarissen der hogere ambtenaren (met 1/3!) en de activiteit tot bestrijding van de corruptie; van de behoefte aan een prijsstop (zie rijst!) en de onuitvoerbaarheid van een loonstop.

Over een week of drie zal de Regering het dan van reces terugkerende Parlement haar programma ontvouwen. Moge het een goede grondslag bieden voor een bespreking van de talrijke urgente problemen, waarvan ik er thans slechts enkele kon noemen.

Djakarta, 15 April 1952.

Prof. Dr A. KRAAL.

AANTEKENING

De Zweedse handels- en betalingsbalans

Blijkens een door „Svenska Handelsbanken” gepubliceerd overzicht betreffende de economische toestand in Zweden is de handelsbalans van dit land gedurende 1951 aanzienlijk verbeterd. Was er in 1950 nog sprake van een tekort van 395 mln kronen, 1951 leverde een overschot op van 19 mln kronen. Deze verbetering heeft plaats gevonden ondanks het feit, dat het volume van de invoer ten opzichte van 1950 met 17 pCt en dat van de uitvoer met slechts 2 pCt is toegenomen. De oorzaak moet dan ook worden gezocht bij een voor Zweden gunstige ontwikkeling van het prijsniveau der in- en uitgevoerde goederen. Inderdaad blijken de prijzen der ingevoerde goederen ten opzichte van 1950 met 29 pCt en die der uitgevoerde goederen met niet minder dan 58 pCt te zijn gestegen. De Zweedse ruilvoet is derhalve gedurende 1951 gunstiger geworden.

TABEL I.

Handelsbalans.
(in mln kronen)

Jaar	Invoer	Uitvoer	Saldo	Dekkingspercentage
1936/38	1.946	1.786	— 160	91
1945	1.084	1.758	+ 674	162
1946	3.386	2.547	— 839	75
1947	5.220	3.240	— 1.980	62
1948	4.945	3.979	— 966	80
1949	4.333	4.250	— 83	98
1950	6.102	5.707	— 395	93
1951	9.188	9.207	+ 19	100

De in bovenstaand staatje tot uiting komende sterke stijging van de export naar waarde komt in hoofdzaak voor rekening van de producten hout, pulp en papier; de exportwaarde dezer producten gezamenlijk nam toe van 2.421 mln kronen in 1950 tot 5.031 mln kronen in 1951 en hun aandeel in de totale export steeg van 42 tot 52 pCt. Aan de invoerzijde droegen de artikelen textiel en brandstoffen het meest tot de toeneming bij. Deze goederen tezamen representeerden bijna 40 pCt van de totale invoer.

Zoals tabel II doet zien is de toeneming van de export voornamelijk toe te schrijven aan een sterke stijging van de uitvoer naar het sterlinggebied en de O.E.E.C.-landen; de uitvoer naar het dollargebied nam zowel absoluut als relatief het minst toe.

TABEL II.

Handel, verdeeld naar gebieden¹⁾.

(in mln kronen)

Gebieden	Invoer		Uitvoer		Saldo	
	1950	1951	1950	1951	1950	1951
Sterlinggebied	1.882	2.490	1.223	2.505	— 659	+ 15
O. E. E. C.-landen (excl. sterlingge- bied, incl. Indo- nesië)	2.398	3.882	2.798	3.997	+ 400	+ 115
Dollargebied	717	1.250	470	660	— 247	— 590
Overige landen....	1.104	1.567	1.218	2.008	+ 114	+ 441
Totaal	6.101	9.189	5.709	9.170	— 392	— 19

¹⁾ Aangezien deze cijfers op schattingen berusten, stemmen zij niet geheel overeen met die in het voorgaande staatje.

De stijging van de invoer uit de O.E.E.C.-landen houdt verband met de liberalisatie in het kader der Europese samenwerking. In het begin van 1951 was de Zweedse invoer uit deze landen praktisch vrij. In April van dat jaar werd de liberalisatielijst, teneinde het groeiende tekort op de handelsbalans met deze landen in de eerste maanden van 1951 te compenseren, een weinig herzien. Op het eerste gezicht betekende deze herziening een uitbreiding van de liberalisatie van 69 tot 75 pCt, maar in feite kwam zij neer op een importbeperking. Dit was mogelijk omdat enkele goederen, die aan de lijst werden toegevoegd, in feite reeds tevoren vrij konden worden ingevoerd, terwijl de invoer van manufacturen en enkele andere goederen, die van de liberalisatielijst werden afgevoerd, werd verlaagd. De invoer van auto's uit de Europese landen werd in de loop van het jaar eveneens aan restricties onderworpen. In de tweede helft van 1951 was er sprake van een aanzienlijk overschot op de Zweedse handelsbalans met de O.E.E.C.-landen, hetgeen enerzijds aan de toeneming van de uitvoer naar deze landen, anderzijds aan de stabilisatie van de Zweedse importtrend was toe te schrijven.

Het meest opmerkelijke feit, dat zich inzake de handelsbetrekkingen van Zweden met zijn belangrijkste handelspartners heeft voorgedaan, is het omslaan van de handelsbalans met Engeland van een passief saldo in 1950 naar een actief saldo in 1951. De Zweedse handelsbalans met West-Duitsland en Frankrijk gaf — zij het in mindere mate — het omgekeerde te zien; het actief saldo van 1950 maakte in 1951 plaats voor een passief saldo. De handelsbalans met de Verenigde Staten resulteerde het afgelopen jaar in een aanzienlijk groter deficit dan in het jaar tevoren, hetgeen in hoofdzaak moet worden toegeschreven aan de toegenomen Zweedse invoer van steenkolen en olie uit dit land.

Opmerkelijk is voorts de ontwikkeling der Zweeds-Argentijnse handel; de Zweedse export naar Argentinië steeg van 109 mln kronen in 1950 tot niet minder dan 405 mln kronen in 1951, terwijl de invoer uit Argentinië, die werd afgeschrikt door de hoge prijzen, die dit land voor zijn exportproducten vroeg, daalde van 151 mln tot 138 mln kronen. Teneinde deze scheefftrekking van de handelsbalans tegen te gaan werd de Zweedse uitvoer naar Argentinië beperkt. Bovendien werd deze export onderworpen

TABEL III.

Handel van Zweden met enkele belangrijke handelspartners.

Landen	Invoer				Uitvoer				Saldo	
	1950		1951		1950		1951		1950	1951
	Mln kr.	in pCt v. d. totale invoer	Mln kr.	in pCt v. d. totale invoer	Mln kr.	in pCt v. d. totale uitvoer	Mln kr.	in pCt v. d. totale uitvoer	Mln kr.	Mln kr.
Engeland	1.215	20	1.495	16	812	14	1.750	19	— 403	+ 255
W.-Duitsland	649	11	1.219	13	708	12	916	10	+ 59	— 303
Ver. Staten	524	9	864	9	356	6	480	5	— 168	— 384
B.L.E.U.	240	4	535	6	218	4	383	4	— 22	— 152
Frankrijk	389	6	471	5	250	4	521	6	— 139	+ 50
Nederland	274	4	435	5	345	6	500	5	+ 71	+ 65
Noorwegen	181	3	298	3	513	9	542	6	+ 332	+ 244
Totaal	3.472	57	5.317	57	3.202	57	5.092	55	— 270	— 225

TABEL IV.

Betalingbalans. Lopende rekening.

(in mln kronen)

	1936/38	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Invoer	1.950	3.390	5.220	4.940	4.330	6.100	9.190
Uitvoer	1.790	2.550	3.240	3.980	4.250	5.710	9.210
Handelsbalanssaldo	-160	-840	-1.980	-960	-80	-390	+20
Netto-inkomsten uit scheepvaart	190	620	600	640	590	600	950
Netto-inkomsten uit overige diensten	100	130	60	-80	-20	-20	-90
Saldo lopende rekening	+130	-90	1.440	-400	+490	+190	+880

aan een belasting met welker opbrengst de invoer uit Argentinië werd gesubsidieerd.

* *

Tezamen met een sterke stijging der netto-inkomsten uit scheepvaart leidde de verbetering van de handelsbalans gedurende het afgelopen jaar tot een stijging van het overschot op de lopende rekening der betalingbalans van 190 mln kronen 1950 tot 880 mln kronen in 1951 (zie tabel IV).

Deze verbetering van de betalingbalanspositie heeft zich, blijkens het beloop der deviezenreserves van de Zweedse Rijksbank, voornamelijk gedurende het tweede halfjaar 1951 voorgedaan. Voor het gehele jaar 1951 bedroeg de toeneming der deviezenreserves 1.224 mln kronen; de netto-schuld van de handelsbanken aan het buitenland groeide daarentegen aan met ca 140 mln kronen.

De stijging der deviezenreserves van de Zweedse Rijksbank was slechts voor een zeer deel te schrijven aan een toeneming der goud- en dollarreserves; in hoofdzaak was zij een gevolg van een uitgesproken verbetering van Zweden positie in de Europese betaling Unie. Had Zweden van Juli-December 1950 nog een tekort ten opzichte van de E.B.U., het jaar 1951 sloot met een aanzienlijk overschot voor Zweden. Voorts leidde de scheeftekening van Zweden handelsbalans met enkele Zuidamerikaanse landen, waarvan hiervoor reeds Argentinië is genoemd, tot een aanwas der Zweedse deviezenreserves.

TABEL V.

Deviezenpositie van de Rijksbank en de handelsbanken.

(in mln kronen)

	Dec. 1950	Juni 1951	Dec. 1951
<i>Rijksbank:</i>			
goud	+ 466	+ 666	+ 785
U.S. dollars	+ 493	+ 377	+ 288
valuta E.B.U.-landen	+ 310	+ 94	+ 1.021
overige deviezen	- 115	+ 5	+ 284
Totaal	+ 1.154	+ 1.142	+ 2.378
<i>Handelsbanken:</i>			
netto-schuld aan het buitenland	- 453	- 578	- 591

In de loop van het jaar 1951 hield de Marshall-hulp voor Zweden op, nadat de Regering reeds in de herfst van 1950 had aangekondigd, dat dit land na 1 Juli 1951 geen beroep op nieuwe dollartoewijzingen in het kader van het Marshall-plan zou doen. Voorts heeft Zweden er zelfs van afgezien om een bedrag van ca \$ 11 mln, dat een ongebruikt restant was van vroegere toewijzingen, te gebruiken. Van de \$ 118,4 mln, die Zweden van Juli 1948 tot Juli 1951 in het kader van het Marshall-plan heeft ontvangen, zijn er derhalve ongeveer \$ 107 mln werkelijk benut. Het ligt voor de hand, dat het ophouden van deze waardevolle dollarhulp Zweden moeilijkheden met het streven naar evenwicht in zijn handelsbalans met het dollargebied in de toekomst zal verzwaren.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De voortgaande stijging van de Nederlandse deviezenvoorraad en de driemaandelijke uitbetaling door het Rijk aan de gemeenten waren oorzaak, dat de geldmarkt de afgelopen week nog iets ruimer werd. Deze verruiming kwam tot uiting in een daling van de marktdiscounto's voor één t/m vijfmaandspapier met 1/16 pCt, in minder aanbod van langlopend papier en in het feit, dat callgeld, bij een onveranderde notering van .1 pCt, ruim werd aangeboden.

Ondanks het feit, dat er de laatste tijd nogal wat schatkistpapier bij de Agent van het Ministerie van Financiën wordt afgenomen, blijft de liquiditeitspositie der geldmarktinstellingen inmiddels zeer ruim. De weekstaat van De Nederlandsche Bank per 21 April, aangevend een te goed van Nederlandse banken bij de circulatiebank van f 84 mln, en een post voorschotten ten bedrage van slechts f 10 mln (exclusief die aan Indonesië), vormde hiervan een duidelijke illustratie.

De kapitaalmarkt.

Door de ontwikkeling in de afgelopen maanden is op de Nederlandse kapitaalmarkt een situatie ontstaan, die, wat hoofdpunten betreft, veel gelijkenis met die van vóór de oorlog vertoont.

Obligatiebelegging wordt niet langer geschuwd door particuliere beleggers, die allereerst op een veilige belegging uit zijn. De ongedifferentieerde voorkeur voor aandelenbelegging, uitsluitend op grond van de vermeende kwaliteiten daarvan als panacee tegen geldontwaarding, is niet meer aanwezig. Het beoordelen van de beleggingskwaliteiten der individuele aandelen doet weer opgeld en het woord conjunctuur is in de dagelijkse conversatie teruggekeerd. De conjunctuurverwachtingen hebben wederom een min of meer „self-generating” karakter, hetgeen een der oorzaken is van de steeds verder gaande daling, die het aandelenkoersniveau, zoals uit onderstaande indexcijfers blijkt, te zien geeft.

Een verschil met voor de oorlog is de grote vraag naar kapitaal. Wat de markt voor niet-risicodragend kapitaal betreft, leidt deze er toe, dat thans in meerdere mate dan tot voor kort met de wensen der beleggers rekening wordt gehouden, bijv. ten aanzien van de emissie van premieleningen. Het zeer grote succes der premielening Rotterdam — overigens gedeeltelijk aan majoreren toe te schrijven — deed deze gemeente zelfs overgaan tot het uitschrijven van een tweede lening van dit type, eveneens groot f 10 mln.

De belangstelling voor 4 1/4 pCt leningen van publiekrechtelijke lichamen met een gemiddelde looptijd van 20 jaar, gaf, na het slagen der f 2,5 mln lening Zuid-Holland, gedurende de verslagweek de gemeente Enschedé aanleiding zich met een dergelijke lening groot f 5 mln tot de kapitaalmarkt te wenden.

Aand. indexcijfers.	18 April 1952	25 April 1952
Algemeen	132,3	128,3
Industrie	186,3	180,6
Scheepvaart	160,0	153,8
Banken	115,9	114,2
Indon. aand.	42,4	41,1
Aandelen.		
A.K.U.	142½	133
Philips	147½	143½
Unilever	177¾	171
H.A.L.	152½	150½
Amsterd. Rubber	85	80¼
H.V.A.	94	90
Kon. Petroleum	284¾	278¾
Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	72	73¼/16
3-3½ pCt 1947	87¼	88¼/16
3 pCt Invest. cert.	90¾	91¼
3½ pCt 1951	95½	95½
3 pCt Dollarlening	93	92¾
Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	93¾	94
3½ pCt Bataafsche Petr.	95¾	96¼
3½ pCt Philips 1948	93¾	93¾
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	87¾	86¾

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

OFFICIËLE WISSELKOERSEN VAN DE NEDERLANDSCHE BANK.
Van 26 April 1952 af.

Plaats	Per	Schriftelijk en t.t.	
		Aankoop	Verkoop
Brussel	100 B.fr.	7,59	7,61
Frankfort a/Main	100 D.M.	90,39	90,57
Kopenhagen	100 D.Kr.	54,86	55,16
Lissabon	100 Escud.	13,15	13,28
Londen	1 £	10,63	10,65
Montreal (t.t.)	1 Can. \$	3,86	3,88
Montreal (luchtpost)	1 Can. \$	3,85½	3,88
Montreal (zeepost)	1 Can. \$	3,85	3,88
New York (t.t.)	1 U.S. \$	3,79½	3,80½
New York (luchtpost)	1 U.S. \$	3,79	3,80½
New York (zeepost)	1 U.S. \$	3,78½	3,80½
Oslo	100 N.Kr.	53,05	53,33
Parijs	100 Fr.fr.	1,084	1,088
Praag	100 Kcs	7,58	7,62
Stockholm	100 Z.Kr.	73,25	73,66
Zürich	100 Z.fr.	86,71	87,09

RECENTE ECONOMISCHE
PUBLICATIËS

Bedrijfseconomische encyclopedie, onder algemene leiding van Dr J. G. Stridiron. Deel V:

- Statistiek; redactie B. G. F. Buys en Dr H. Rijken van Olst;
- Accountantscontrôle; redactie Prof. Dr A. Mey en A. F. Tempelaar. Secretaris B. G. F. Buys (met het verschijnen van dit deel is het werk compleet). W. de Haan, 1952. Deel V: f 27,50.

Leidraad voor de Vermogensbelasting 1952 en Inkomstenbelasting 1951; Effectenkoerslijst. Uitg. J. H. de Bussy 1951, f 1,60.

Arbeidsrecht. Een bundel opstellen van Prof. Mr M. G. Levenbach. Uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de eerste leerstoel in het arbeidsrecht in Nederland. Samsom 1951, 323 blz. f 12,—.

De tweede etappe van de Unesco, door Dr W. A. 't Hart. A. Oosthoek 1952, 15 blz., f 1,25.

Schets van een Europese samenleving, door Dr H. Brugmans. Ad. Donker 1952, 135 blz. f 4,90.

Het Amerikaanse bankwezen, door Dr C. F. Karsten. Uitg. Wyt 1952, 249 blz., f 7,40.

Een vrij, evenwichtig en omvangrijk internationaal goederen- en dienstenverkeer met vrije inwisselbaarheid der valuta's door middel van goederendeviezen, door H. J. Bonda, ec. drs. Jan Haan, 1951, 96 blz., f 5,90.

De Nederlandse doorvoerplicht en de vrije vaart op de

internationale Rijn; een schets van de vrije doorvoer door Nederland, door Dr J. Ratté. Rotterdam 1952, 212 blz., ing. f 7,50, geb. f 9,50.

Welfare economics in English Utopias: Francis Bacon to Adam Smith, door J. K. Fuz. Nijhoff, 1952, 120 blz., f 7,—.

Collected economic papers, door J. Robinson. A. McKelly 1951, 233 blz., f 15,75.

Geld und Gesellschaft, door W. Gerloff. V. Klostermann 1952, 288 blz., f 26,25.

Histoire des finances publiques en Belgique, par l'Institute Belge de Finances Publiques. Publiée avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique. Tome I. Bruxelles 1950, 663 blz., f 65,25.

Les finances de 1939 à 1949. III: La Belgique et IV: La Hollande, door F. Baudhuin, professeur à l'Université de Louvain. Librairie de Medicis, Paris, 177 blz., f 6,30.

L'évolution des banques belges en fonction de la conjoncture de 1850 à 1872, door A. van Schoubroeck. J. Duculot 1951, 373 blz. f 35,60.

A dictionary of economic terms, door J. R. Winton. Routledge, new revised edition 1952, f 3,50.

Dictionary of banking, door R. W. Jones. Pitman, 10 th. ed. 1952, f 39,30.

The practical company secretary, door A. Read. A comprehensive encyclopaedia of information on all aspects of the work of a company secretary. Pitman 1952, 1080 blz., f 67,70.

Dictionary of Costing, door J. H. Ryall. Pitman, 3 rd. ed. 1952, 496 blz., f 12,60.

Demographic yearbook 1951. United Nations publication. Columbia University Press 1952, 608 blz. f 33.

Studies in British financial policy, door E. V. Morgan. Macmillan 1952, f 17,65.

DE WESTER BOEKHANDEL

Algemene Binnen- en Buitenlandse Boekhandel

Nieuwe Binnenweg 331
Telefoon 32076ROTTERDAM
Postgiro 18961

GESPECIALISEERD OP ECONOMISCH GEBIED

In de loop van Mei zal verschijnen:

Dr D. B. J. Schouten en Dr G. M. J. Veldkamp:**De sociale verzekering in de volkshuishouding**

Inhoud:

- Hoofdstuk I. Inleiding, de critiek op de hedendaagse sociale verzekering.
- Hoofdstuk II. Doelstelling en stelsels van sociale verzekering.
- Hoofdstuk III. De historische ontwikkeling der sociale verzekering in Nederland.
- Hoofdstuk IV. De quantitative betekenis van de sociale verzekering in het kader van de nationaal-economische geldkringloop.
- Hoofdstuk V. De uiteindelijke betekenis van de sociale verzekering voor de verdeling, de besteding en de omvang van het nationale inkomen.
- Hoofdstuk VI. De sociale verzekering als instrument van de economische politiek.
- Hoofdstuk VII. Besluit.

Prijz geb. ± f 14.—.

UITGAVE VAN L. J. VEEN — AMSTERDAM

Voor Uw bestelling op deze uitgave en uit de rubriek „Recente Economische Publicaties” kunt U bijgevoegde bestelkaart gebruiken.

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

Ook voor Beschikbare
Krachten is een annonce
in „Economisch-Statistische
Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

Ondergetekenden berichten, dat zij van Vrijdag 2 Mei 1952 af ter beurse van Amsterdam door bemiddeling van de Heren KAMP & Co. en H. J. GROEN zullen doen verhandelen:

**Certificaten aan Toonder van 3 pCt. obligatiën per 15 Juni 1973 van
THE HYDRO-ELECTRIC POWER COMMISSION OF ONTARIO**
voor hoofdsom en rente onvoorwaardelijk gegarandeerd
door de Provincie Ontario

in coupures van Can. \$ 1000,— en Can. \$ 250,—, uit te geven door het Administratiekantoor „Interland” N.V. te Amsterdam, op de voorwaarden vastgesteld bij acte dd. 24 April 1952, ten overstaan van de Notaris W. Straub te Amsterdam verleden. Deze voorwaarden houden o.m. in dat de originele obligaties ingeschreven worden in de registers der debitrice te Toronto ten name van het Administratiekantoor voornoemd.

De eerste koers van afgifte zal worden gebaseerd op de laatprijs te Toronto dd. 1 Mei 1952, rekening houdend met het eventueel dan geldende ARBUS agio en de koersverhouding tussen de U.S.-dollar en de Canadese dollar, alsmede met het Nederlands effectenzegel en met de aanmaakkosten der Nederlandse certificaten.

De laatprijs te Toronto bedroeg op 24 April j.l. 89½ %, zodat de introductiekoers per heden zou uitkomen op ca. 96 %.

De notering der certificaten onder Rubriek II in de Prijscourant van de Vereeniging voor den Effectenhandel te Amsterdam zal worden aangevraagd.

Exemplaren van een Bericht zijn verkrijgbaar ten kantore van ondergetekenden, alwaar ook een afschrift van de Administratievoorwaarden, een exemplaar van het jaarverslag over 1950 en een afdruck van de Power Commission Act ter inzage liggen. Afdrucken van de administratievoorwaarden zullen binnen enkele dagen worden beschikbaar gesteld.

LABOUCHERE & Co. N.V.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Amsterdam, 25 April 1952.

Vacatures

PTT

HET STAATSBEDRIJF DER PTT

vraagt

een wiskundige

met belangstelling voor economische problemen

of

een econoom

met wiskundige scholing. Zij die een academische vorming hebben, genieten de voorkeur.

Brieven met volledige inlichtingen aan de Hoo'dafd. Financiële Dienst der PTT Kortenaerkade 11, 's-Gravenhage.

ECONOMISCH-

STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)

Telefoon Redactie en Administratie 38040, Giro 8408.
Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cents.

Uitgifte van

f. 2.500.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
ten laste van de

GEMEENTE EINDHOVEN

en

f 2.500.000.- 4 1/4 0/0 30-jarige obligatiën
ten laste van de

GEMEENTE TILBURG

Grootte der stukken: nominaal f. 1.000.- aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde obligatiën zal zijn opengesteld op

DONDERDAG, 8 MEI 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Eindhoven en Tilburg,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 29 April 1952. Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 29 April 1952.
Rotterdam,

**AMSTERDAMSCH BANK N.V.
ROTTERDAMSCH BANK N.V.**